

ANKÉT A NEMZEDÉKRŐL

KÉRDŐÍV

1. Van-e a közösségi életnek olyan szférája, amelyben a nemzedéki hovatarozás döntő jelentőségű? Hogyan határolná körül ezt a szférát?
2. Ha régebben is voltak nemzedéki problémák, és napjainkban is adódnak, hogyan határozhatók meg e kérdések azonos, illetve megkülönböztető jegyei?
3. Mi a véleménye a nemzedéki csoportképződés lehetőségeiről ma?
4. Mi a véleménye arról a régebbi — Ortega y Gasset megfogalmazta — koncepcióról, amely egy nemzedéknyi időn belül a következő négy csoportot különbözteti meg egymástól: a) „a túlélők”; b) a hatalmon levők; c) az ellenzékiek; d) a legfiatalabbak: „a váltásra készülők”?
5. Mi teljesült s mi nem teljesült nemzedéke elvárásaiból?
6. Volt-e valaha olyan érzése, hogy eszményei konfliktusba kerültek a történelmi adottságokkal?
7. „Utánélhető“-e az előző vagy „előélhető“-e a következő nemzedék „belső világa“?
8. Kit tart tanítómesterének, illetve kit szeretne tanítványának tudni? Miért?
9. Milyen „évjáratokat“ különböztet meg felszabadulás utáni életünkben?
10. Nemzetiségünk esetében van-e valamilyen sajátos jegye a nemzedéki problémának?

1. Ha az althusseri típusú túlzott szigor feltétel nélküli híve volnék, azt válaszolhatnám, hogy e kérdés kelepcébe csalogat, mert a válasza vállalkozót behúzza sűrű ideológiai ködök birodalmába, ahonnan aztán nincs menekvés, nincs visszatérés a tudományba.

Ha eszembe jutnak az utóbbi időben nálunk lezajlott viták a nemzedékekről — amelyek gyakran vásári hangvételben folytak, szűk csoportok alig leplezett érdekeit fogalmazták meg, elvi dimenziók hamis látszatát keltették, elemi indulatok kirobbanásaként, apologetikus vagy éppenséggel ócsárló jellegűek, gerontofilek vagy gerontofobok voltak —, akkor bizony a legszívesebben azt válaszolnám: halasszuk el, kérem, sine die, de legalábbis „jobb idő” elkövetkeztéig a generációkról folytatandó disputációt.

Am a valóság és önmagam iránt Althussernél engedékenyebb s a tudományos követelmények megítélésében elnézőbb lévén, inkább kimondom: a nemzedékek kérdése reális probléma és — anélkül, hogy döntő szerepe volna — valamely tevékenység optimális kibontakozása szempontjából igenis fontos a nemzedékhez tartozás ténye. Milyen területekről van szó? Mindegyikről, főként azonban azokról, amelyekben az alkotókészség elsőrendűen fontos. Világos, hogy éppen e területeken kell széles utat vágni a tehetséges, lelkes fiataloknak, hadd juthassanak az alkotás szempontjából maximálisan ösztönző társadalmi-intézményes helyze'be. Kiváltképpen fontos ez nálunk most, amikor valóban nagy energiák összpontosítására törekszünk, arra, hogy Románia sokoldalú korszerűsítése útján jussunk el nagy minőségi teljesítmények magas szintjére.

2. Ha egyszer már a tudományos szellem szigorú követelményétől elrugaszkodva megengedtük, hogy *létezik* a nemzedéki probléma, nyilván a jelenre is utaltunk.

Mégis a nemzedékek időszerű problematikájának sajátosságai helyett szívesebben szólnék egy, a „nemzedékek szociológiája“ összefüggésrendszerébe helyezett „ifjúságszociológia“ szellemi profiljáról.

Nem fölösleges a továbbiakban is kitartón hangsúlyozni a kutatók arra irányuló még nagyobb erőfeszítéseinek a szükségességét, hogy sokoldalúan, alaposan és tárgyilagosan igyekezzenek megismerni a szocializmus feltételei közepette élő ifjúság sajátos arculatát. Igenis szükségünk van egy — más társadalom- és humán tudományok oldalán kibontakozó — ifjúságszociológiára, hogy terebélyesedjenek tudományos ismereteink az ifjúság — még ha átmenetinek is mondható — státusáról és törekvéseiről az érettség státusának elérésére.

Alapkutatásra gondolunk, olyanra, amelynek célja „az ifjú nemzedék személyiségének“ felmutatása. Egy ilyen önálló kutatás a lehető leghasznosabb lehetne a mai Romániában.

Valamit el ne mulasszunk megjegyezni.

Minden azon múlik, hogy amikor valamilyen kutatásba kezdünk, amennyire csak emberileg lehetséges, küszöböljünk ki minden előítéletet, amely jó előre eldönti a kutatás csődjét, törekedjünk kizárólag a valóságos helyzet megismerésére, tárgyilagos értesülések mérlegelésére. S meg ne kerüljük a kényesnek mondott kérdéseket, ha érdekes, sokatmondó válaszokat akarunk, ha a lényegre törünk.

Kutatásainkban még nem sikerült meghaladnunk annak a kegyes ösztévesztését, ami *van*, azzal, aminek *lennie kellene*. Nemritkán olyanok láttatjuk az ifjúságot, amilyenek tudni szeretnők, amilyenek — nevelői számításaink szerint — *lennie kellene*, nem pedig olyanok, amilyen a valóságban.

5. Válaszképpen e kérdésre elmondom két gyermekkori emlékemet. Még mielőtt átléptem volna az elemi iskola küszöbét, egy vasárnap délután, amikor a szilágysági községben, amelyben megláttam a napvilágot és gyermekéveimet töltöttem, házunk előtt egyszerre csak megállt egy csodálatos fehér kancát délcegen megülő lovas, aki megkérdezett: ki fia vagyok? Még ki sem mondhattam a választ, amikor a kapu mögül már elő is került édesanyám, rohant felém, kifulladt hangon ráparancsolt: „Térdre, Ioan, s köszönj kezitcsókolomot az úrnak!“ Csak később tudtam meg, hogy a snájdig uraság Jósika báró árendása volt...

Néhány esztendővel később, líceumi tanulmányaim háború okozta megszakításának végével, a stúdióimok folytatásának lehetősége ígérkezett. Minden egy „nagy úr“ jóindulatán múlott. S édesanyám — aki tudta, hogy természettől fogva harapós vagyok — ismét csak könnybelábadt szemmel könyörgött: lennék okos, lépnék be hozzá kétrét görnyedve, sütném le a szemem, csókolnék kezét, esedeznék jóindulatáért. Bementem hát a „nagy úrhoz“, fényes irodájába, de amikor a Méltóságos — így titulálták — kézcsókra felém nyújtotta szőrös mancsát, földbe gyökerezett a lábam. Csak szegény anyám nógatására (erőnek erejével behajlított a derekamat) illetem ajkammal az „úr“ kezét.

6. Igen és nem.

7. Azt hiszem, igen. De el ne feledjük, nem kell Caesarnak lenned, vagy nem szükséges beleélned magad Caesar helyzetébe, hogy ismerd Caesart.

8. Nem tartozom; nem tartozom — a szó klasszikus értelmében vett — valamely iskolához, olyanhoz, amelynek élén magiszter állt, amelynek közvetlen pártfogása alatt cseperedtem volna fel. Persze, nem nehéz döntenem a mestereket illetően, akik nagy intellektuális és morális magasságból uralkodva a történelmen, csodálatos ajándékaikkal betöltötték egész lényemet.

De talán helyesebb a következőképpen kifejeznem magam: ahhoz a nemzedékhez — vagy kategóriához — tartozom, amelynek mestere kollektív volt, s az is marad: a kommunista eszmény.

Ion Aluș

1. Föltétlenül. Nincs 25 esztendőnél idősebb gyorsúszó, és a 35 esztendő labdarúgó a világ csodájának számít.

Ezenkívül még sohasem hallottam 60 évesnél idősebb középiskolai tanulóról vagy 16 évesnél fiatalabb egyetemi tanárról.

2. Mindég volt különbség a nemzedékek szemlélete között. De ezek a különbségek csak akkor váltak nemzedéki problémává, ha önálló elvi (fejlett szellemi viszonyok mellett önálló filozófiái) tartalmuk is volt.

A jelen sajátosságát abban látom, hogy nemzedéki problémáról beszélnek, a szemlélet és az életérzés különbségeit a probléma rangjára emelik anélkül, hogy ennek önálló elvi tartalma volna.

3. Lehetségesnek tartom. De bizonyos esetekben ennek célja inkább az érdek, a klikk-szellem erősítése és az egyéni karrier, mint az, hogy valamiféle elv érvényesüljön. Az ilyen csoportosulást azonban inkább nevezném falkának, mint nemzedéknek. A helyes elv érvényesítői az ifjúsági szervezetek kell hogy legyenek.

4. Nincs véleményem, mert a fogalom körének felosztását nem tartom logikailag szabatosnak.

A „hatalmon lévők” is „túlélők”; készülhetnek váltásra az ún. „ellenzékiek” is, sőt ismerek „ellenzékiek”-et, akik közben mindig „hatalmon voltak”. Az ellenzékiiség lehet a hatalom megtartásának, sőt gyakorlásának ügyes eszköze is.

De — hasonló értelmi önkénnyel — a csoportokat újakkal is szaporíthatom. „Szürke eminenciásokkal”, továbbá „zöld ígéhirdetőkkel”, és azokkal a „pirosuló ábrázatúakkal”, akik zászlóhordozónak képzelik magukat. Vannak „halvány kívülállók” is, akik nem látják a fenti csoportok ellentmondásának lényegét, mert a „váltásra készülöket” nem képesek megkülönböztetni a „hatalmon lévöktől”.

Csoportosításom logikailag szintén pontatlan. De legalább nem keveri össze a kéket a zölddel.

5. Az emberi lét igazsága.

6. Hát kinek nem volt ilyen érzése? Két és félezer év óta erről szól minden igazi dráma.

7. Szerintem (látszataiban) minden belső világ elő-, illetve utánélhető. Az őszülő költő sikerrel imitálhatja a lobogó hajú ifjú érzéseit.

De ez inkább színészet, mint irodalom.

Nekem elegendő, ha valaki a tulajdon élményeit éli át, azt azonban igazából. Minden ember — a 100 éves aggastyán is — egyetlen és egész világ.

Szerintem inkább azt kellene megvizsgálni, hogy alkotóink képesek-e átélni tulajdon sorsukat. Vagy ehelyett inkább mást „élnek elő”, illetve „után”. Nincs izgalmasabb és tanulságosabb, mint egy őszintén átélt emberi élet.

8. Sokaktól tanultam, de illendőségből talán ne említsek mást, mint gondolkodásaimban Gaál Gábort, írásaimban pedig Karinthy Frigyes és Tomcsa Sándort. Leginkább mindig a valóságtól szerettem volna tanulni.

A tanítványaimra vonatkozó kérdés igen-igen megtisztelő. Sajnos, ki kell jelentenem, hogy még egygel se hozott össze a jó sors.

Tanácsadója (sikeres vagy sikertelen) többeknek voltam, de a kérdés nem erre vonatkozik. Szeretném tanítványomul tudni azokat, akik írásaimat elolvassák, és úgy gyanítják, hogy igazságra törekszem.

9. Történelmi tények szerint — Nagy István—Asztalos évjárátát; majd a Sütő—Székely János évjárátot (amelyhez magam is tartozom); Szilágyi Domokos—Lászlóffy évjárátát Bodor Ádámig; végül a legújabban jelentkezőket, amilyen például Vásárhelyi Géza és Váradi B. László.

A fölosztás önkényes. Ezért módosítható, kiegészíthető.

10. Nincs. Nemzetiségi létünk felelőssége minden nemzedéké. Bár kétségtelen, hogy voltak és vannak személyek — minden nemzedéken belül —, akik nem (vagy csak magánemberként) ismerték föl ezt a felelősséget. Ahogy a haladás vagy az ország iránti hűség minden nemzedéké, úgy a nemzetiség szolgálata is az.

Nem hiszek az erkölcsi munkamegosztásban.

Száz nemzedék éppolyan felelős, mint egyetlenegy.

Bajor Andor

— — — — —

Az évjáratok egyhangú, feltartóztathatatlan folyamatából egy-egy külön megfogalmazható nemzedéknek csakis valamiféle sarkulással lehet előugrania, olyan jelentés csoportosítással, mely egymástól távolabb álló évjárát-együttesek élményanyagát és céljait a genetikus soron kívül eső tényezők hatására szembesíti. A nemzedéki-volt így csupán keretkérdésként, körülményrajzként tárgyalható, s érdeklődésünknek inkább az ütköző élmény- és magatartástartalmak felé kell fordulnia.

Tapasztalatból beszélek. Mint prágai egyetemi hallgató olyan élményekkel és célokkal terhes ifjúsági mozgalomban vettem részt, melynek magatartása, eszköze, fegyvere volt az új nemzedékiség, szemben az „apák” nemzedékével. A genetikus törés azonban ma már pontosan körvonalazhatóan az 1918 után új államkeretekbe került magyar középosztály-értelmiség „apa—fiú” viszonylatában jelentkezett, s az új államiság keltette szociális és nemzeti kérdések más értelmezésében, újabb, realisabb megoldási módozatok hirdetésében fogalmazódott meg. Ugyanez a nemzedéki kérdés a munkás- és parasztfijúságban nem mutatkozott sarkítva, hiszen a munkásifjúság a régi munkásmozgalmi nemzedék folytatójaként lépett a közéletbe, s a parasztfijúság soraiban sem tűnt fel elszakadás az idősebbek élményanyagától vagy célkitűzéseitől. Annál nagyobb jelentősége volt a diák-reformerek generációs önmegfogalmazásának, a költészetben is kifejezett „újarcú magyarság”-nak: ez ugyanis szövetkezett a hasonló szlovák nemzedéki csoportokkal, megértésre talált a magyarországi rokonmegmozdulásokban, így a hasonló sarkulásokkal fellépő népi kis-közösségekben, mint amilyen a Bartha Miklós Társaság, a Szegedi Fialatok s több más ifjúsági csoportosulás volt, szemben a földbirtokkal és az ellenforradalmi szoldateszkával, s hírét felkapta az Erdélyi Fialatok nemzedéki alapon jelentkező falubarát-közössége is. A nemzedékileg egymás mellé került csoportok a társadalmi fejlődés vagy elfejlődés törvényei szerint idővel szétbomlottak, termékenyítő erővel társulván hol a maradót, hol a haladó társadalmi erőkhöz.

A nemzedéki öntudatnak, önmegfogalmazásnak, programozásnak nyilvánvalóan később is többé-kevésbé beváló, megvalósuló jelentősége van, vagyis folytatásában is él. Egy nemzedéki alapon szervezett 1928-as Ady-ünnepség röpiratának szerkesztése alkalmával a haladó fiatalság egyes csoportjai nem fogadták szívesen Móricz Zsigmond egy nyilatkozatát, amely párhuzamot vont az egymással szembe került két nemzedék között, s rólunk is csak azt állította, amit „apáink”-ról, vagyis hogy minden nemzedék a maga fiatal céljaival öregszi meg, azokat hordja ki és ülteti át a valóságba. Nekünk a lánc-ismétlődés olybá tűnt, mint a régiek elismerése (ők is fiatalságuk álmaiból érkeztek) s az újak vállonveregetése (ők is lesznek öregek). Majdnem visszaküldtük a kéziratot, a véletlen múlt, hogy még egy napig nálunk maradt, s közben belegondoltuk a hullámmismétlődésbe, hogy valójában ilyesmiről van szó. Pedig nem ez volt a lényeg. Móricz Zsigmond maga is — bármilyen szeretettel üdvözölte a diákok előretörését és frissességét — a nép ébredésétől, s nem szűk diákcsoportok generációs váltásától várta a jövőt.

Ami azonban korántsem jelentette, hogy az értelmiség soraiban fellobbant generációs háborúságnak a közélet szélesebb, döntőbb, történelmibb frontjain ne lett volna haszna. Ha maga az Erdélyi Fialatok mint a magyar középosztály-értelmiség nemzedéki kirajzása nem is jutott el a maga népbarát jelszavainak valóra váltásáig a fejlődés törvényei hatottak itt is, és osztódás következett be. A balszárny levált, továbbra is harcolt a román—magyar testvériség elmélyítéséért, kereste az együttműködés minél cselekvőbb módozatait. A Falvak Népe garnitúrája, a MADOSZ a munkásosztály történelmi szférájába hozta a nemzedéki megmozdulás legkövetkezetesebb népbarát elemeit, míg a jobbszárny továbbra is nemzedéki alapon szötte reformterveit, legjobb embereivel csak később, a Vásárhelyi Találkozón, majd a felszabadulás után a Magyar Népi Szövetség keretében találva rá a szocializmus felé indult népmozgalmak irányára.

Bármiként szemléljük is a történelmi fejlődést, az eredeti generációs kisközösségek hozzájárulása a tömegek felfejlődéséhez nem jelentéktelen. A kelet-európai viszonyaink középettje sokáig számbelileg kisebbségben maradt munkásosztálynak új társadalmi céljaihoz a parasztsággal kellett szövetkeznie, s meg kellett nyernie az értelmiség legjobbait, nem is szólv a nálunk a faszizmus praktikái folytán kiélesedett nemzeti kérdés megoldásának szükségéről. Nos, mindezen feladatok vállalásához a munkásmozgalomnak előbb-utóbb szüksége volt a diákcsoportok, haladó értelmiségiek, elszánt népbarátok, falukutatók, a régi polgári-földesúri keretek közt felnőtt értelmiségnek belülről sakkot (és sokkot) adó új nemzedékiek csatlakozására. Mindezek a kisközösségek alakulásukban, zajló vitáikban és osztódásukban rendkívül sok kérdésre hoztak magukkal választ, felelős tárgyköröket, műveltségi szférákat mentettek és értékelték át, s szerepük tudatosítása nélkül száraz, sivár, érthetetlen volna maga a forradalmi osztálytörténet, olyasféleképpen, mint ahogyan Marx és Engels vagy Lenin értelmiségi nemzedékének belső polémiái s szintén az „apákkal” szembefordult, a munkások oldalára átváltó csoportjai nélkül sem foghatnók fel a szakmai és utópista munkáscsoportosulások össznépi jellegű, tudományos látókörrrel gazdagult történelmi szerepvállalását.

És a mai nemzedéki jelentkezések? Átlósan, az egész természeti ifjúságra nem kell gondolni, ilyen képlet mindent magában foglalna, s benne a hangsúly a nevelés különféle szakaszaira és formáira terelődne, de annál inkább számításba vehetjük azokat a diák- vagy még szorosabb körben azonosítható írói-művészi kisközösségeket, melyek élményt és célt tudatosító szellemi önmegfogalmazással tényleg valami újat akarnak életük távlataiba építeni. Itt sem akárkinek adom a pálmát, divatalakulások, sznobságok jövőtlenek. Ellenben a magam ifjúságának a titkát fedem fel, amikor a maradandóságot újlag azoknak a kisközösségeknek előlegezem, melyek a kor műveltségének friss egybegyűjtésével és hazai alkalmazásával a tömegek további szolgálatát vállalják: a szocialista államiságba reálisan beilleszkedő magyar nemzetiség haladó elkötelezettségét, a „vallani és vállalni” korszerű változatát, dolgozóink felemelkedésének mindenkori közületi és szakmai előmozdítását, a tájainkon történelmileg kibontakozó együttélés néptestvériség-modelljét a teljes egyenlőség igényével s a saját hagyományainkból tovább sorjázó európaiság érzékeny világ-humánusmát. Ebben az értelemben vagyok híve, barátja a diákok nem egy bátor nemzedéki fellépésének.

Balogh Edgár

1. Létünk alapfeltétele: a valahova tartozás. A magányos hosszútávfutót éppen egyedüllette fegyverzi le és teszi védtelenné az emberségét veszélyeztető buktatókkal szemben. Életünket akarva, tudatosan tesszük közösségivé. Csoportosulunk. (Igaz, ennek a jelenségnek ma sok sajátos jegye van, melyek figyelmet érdemelnek. Átminősítik a folyamatot.) Mi köré? Szervezetek, elvek, célok köré.

A nemzedéki csoportosulás, ha tudatos is, nem teljesen kötetlen, mivel bele születünk egy bizonyos keretbe, s társai (kortársai) sem lehetünk, mondjuk, Petőfinek. Csak azokkal együtt akarhatok valamit, akik társaim meglátásban, felfogásban, viszonyulásokban, elvekben, célokban, s bizony — általában — életkorban is. Ha tenni akarok, nem önmagamban, hanem nemzedékemmel együtt szándékozom azt végrehajtani, elérni.

Ez azt is jelenti, hogy minden tevékenységi területen számba jöhet a nemzedéki hovatarozás. A nemzedéket egy közös akcióprogram — elkoptattuk a kifejezést — hozza létre és tartja össze. A munkahelyünkön adódó problémákhoz való viszonyulásunkat érték- és erkölcsi normáink irányítják, tehát: áttételesen, de mindig jelentkezik, kimutatható a nemzedéki hovatarozás hatása. Hol döntő? Döntő lehet azon tevékenységi területeken és akkor, ahol és amikor adott az élettér, a lehetőség a — csoportos — kibontakozásra. Megfigyelhető, hogy tudományos életünkben az 1948—49-ben 19—20 évesek vannak ma a kulcshelyeken, az irodalomban a harmincasok (Adrian Păunescu, Marin Sorescu, Farkas Árpád) életörésének vagyunk tanúi.

A nemzedéki hovatarozás az egyén szempontjából döntő minden esetben. A társadalom szempontjából akkor, amikor a nemzedékek megnyilatkozhatnak.

2. Mivel más-más a társadalmi rendszer, mások az emberi elvárások, célok, ideálok. Ezek kivételnek, kihatnak a nemzedéki problematikára is. Közös jegy például az, hogy „tegnap” is, „ma” is helyszükére panaszkodnak a fiatalok, küzdenek önérvényesítésükért. Különböznek a célok, a kívánalmak és, persze, a mindent átfogó normarendszer.

3. Manapság, amikor már az öntudatra ébredés legelső pillanataitól szervezetbe szólítják a fiatalokat (pionírszervezet), mikor a KISZ kínál keretet ténykedésre, önfejlesztésre, önmegméretésre, öngazolásra — miért ne? —, akkor önkéntelenül adódik a válasz: a csoportképződésre sokkal jobb feltételek vannak, mint valaha. Arról, hogy a lehetőségeket mennyire használjuk ki, sokat lehetne beszélni, s kell is — de más alkalommal.

4. Ez a megfogalmazás fedheti a valóságot, ha a nemzedéknyi időt emberöltőnek veszem. De ha úgy tekintem, hogy egy generációba 10 éves időn belül, vagyis koreltolódással tartozhatnak emberek, akkor nem találok a lehetőséget a négy csoport elkülönítésére. S való az is, hogy nem az ellenzék veszi át a hatalmat, hanem egy következő generáció. Vagyis a „stafétabot” nem vándorol, nem kerül kötelezően egyik nemzedéktől a másikhoz. Vannak szükségszerű ugrások is. Léteznek „kiöklözött” generációk, s vannak, amelyeket „csak” nem vesznek észre.

5. Abban a korban vagyok, amikor nem mérleget készítenek, teljesületlen ter-
veket vesznek számba, hanem — még ha valami nem sikerült is az eltelt idő során
— új nekifeszülésekhez veszik be a testi-lelki-szellemi erősítőt. Biztos, hogy van,
ami nem teljesült abból, amit szerettünk volna, de szükséges a távlat is, hogy ezt
helyesen fel lehessen mérni.

6. Sokszor érzí úgy az ember: korlátok közé szorítja helyzete, s kiprészeli be-
lőle az energiát, életkedvet, csirájában öli meg a jószándékot. Hallottam a véleke-
dést: az intellektüel össz-szellemi értékeinek a maximumát a diplomaosztás pillá-
natában éri el. Ezután már csak veszít, „hanyatlik“. Úgy akartam, akarok élni, hogy
tagadhassam e megállapítást. Öszintén, emelt fővel. Már egy éve végeztem, és
bizony sokszor kaptam azon magam, hogy távolodó emlékfoszlányokkal fogócskáz-
tam. Hol a konfliktus? Talán ott, hogy szociális gondjaim sok időt rabolnak el
tőlem. S ebben az időszakban „nemzedékemnek“ bizony nagyon kevés időmet tudtam
szentelni.

7. Ha tíz évnek veszem a generációs kulcsot, akkor úgy vélem: megtörténhet,
hogy húszévesen a harmincasok csoportjában találom magamat, s az is meglehet: ők
is odavalónak éreznek. Együtt érlelődöm-öregedem velük (koravénülők?).

Nem minden fiatal a mának született — ez tudott. Alkata, sokszor, „tegnap“
bontakozhatott, érlelődhetett volna személyiséggé. Ezek talán azok, akik „utánélik“
az előző kort.

8. Tanítómesterem sok van. Nem tudhatom pontosan: hányan vannak, hisz ön-
tudatosulásomat igazgatták, s mire erre rájöhöttem volna, lehet, hogy már leléptek
a színről.

Ellenben első és legjobb tanítványomnak önmagamat szeretném tudni. Akire
hathatok más jó példájával, érvekkel, józan és tárgyilagos eszme-futtatásokkal. És
sokszor a szív érvével. Azért, hogy ne csalatkozzam eszményeimben, hogy elérhes-
sem céljaimat. És hogy tényleg jogom legyen másokat tanítani.

10. A nemzetiség terveket fakaszt bennünk, feladatokat ró ránk, amelyeket az
ország egész népével karöltve kell megoldanunk. Pluszvállalást jelent, de egyben
előnyös helyzetet is teremt számunkra, mivel lehetővé teszi a pontosabb, szélesebb
ölelésű önvizsgálatot, elősegítheti a tiszta helyzetfelmérést.

Bodó Barna

— — — — —

A nemzedékek létezése kétségbevonhatatlan biológiai realitás. Az emberi sze-
mélyiség nem egyetlen, csupán biológiai, hanem társadalmi-kulturális meghatározott-
ságú is. Minden egyes életkor mindenkor figyelemre kényszeríti az embert; így van
ez az öregséget „természetes betegségnek“ nevező Arisztotelésztől kezdve a geron-
tológia legújabb kutatásaiig, gondoljunk Gessel és Hall „klasszikus“ tanulmányaira a
gyermekkorról és a kamaszkorról, ne feledkezzünk meg Freudról, s kövessük a gon-
tolarsort Jean Roussetól nemrég könyvtáru forgalomba került művéig: valamennyi
szakasz fokait és fokozatait alaposan, minden szempontból, minden látásmódnak meg-
felelően elemezték. Az életkor a múltban és manapság is vagy lelkes, esetleg bátorító
kinyilatkoztatásokra buzdít, vagy éppen gorombákra, keserűkre, mint Charles Richet
esetében is: „Ötven esztendő után már jóformán nincsenek új gondolatok, az ember
csak ismétli önmagát“, avagy finoman ironikus fogalmazásokra, amire példaként egy
kiváló professzor mondását idézném: „Harmincéves korunkig egymással hadakozunk,
utána aztán már csak mások ellenünk.“

Jóllehet lényünk, biológiai formánk az anyag névtelenségébe torkolló, meg-
változtathatatlan pályán kering — atomjaink átmennek fűszálba és féregbe, földi
pályafutásuk befejeztéig —, a pszichikai személyiség nem mindig kényszerül bejárni
az életkorok minden egyes ciklusát. Tulajdonképpen csak azok a nemzedékek tar-
tósak generációként, amelyeket közös eszmék és közös törekvések egyesítenek: össze-
fűzi őket a törekvés a biológikumon való felülemelkedésre — szellemi alkotások
révén. Legalábbis a művészetben, a tudományban, az irodalomban nem lehet az élet-
kor a nemzedékek kialakulásának a kritériuma. Vannak szellemi vagy anyagi művek-
ben konkretizált gondolataik érettsége okán fiatal öregek, s vannak öreg vagy felnőtt
gyermek, akik tehát még csupán a szemlélődés fázisáig jutottak el, s képtelenek
a gondolat felfogására és átélésére, nem tudnak kitörni a tisztára vegetatív, gerinc-
velő-fokú létből. Például az irodalmat illetően biztos vagyok abban, hogy — noha
különböző életkorúak — egyazon nemzedékhez tartozik Marin Preda, Eugen Jebe-

leanu, Ioan Alexandru, Páskándi Géza, Lászlóffy Aladár, D. R. Popescu, Adrian Marino, Geo Bogza: nemcsak könyveik értéke egyesíti őket (persze, vannak magától értetődő különbözőségek és árnyalatok), hanem szakadatlan küzdelmük a szépért, egy bizonyos szépért, az igazságért, az őszinteségért, az emberi méltóságért és a szakmai tartásért. Lehet, hogy a licitálások során értéküket veszített szavaknak tűnnek ezek, de aki jól ismeri műveiket, rátalál az őket egymáshoz közelítő elemekre. A törekvések, az esztétikai és állampolgári tudat olyan elemeire, amelyek függetlenek az életkortól. Persze, a nemzedékek kérdése mérhetetlenül bonyolultabb, számtalan fokozata és árnyalata különböztethető meg, de szent tudatlanságom prizmiáján átszűrve a dolgokat, jómagam csupán két örök nemzedéket különböztetek meg: azokét, akik a megismerés és az igazság területére be-behatolva előbbre lendítik a világot, és azokét, akiket akarva-akaratlanul magukkal cipelnek, előbbre tolnak. Hogy minduntalan szembesülnek? Hát mi az, ami küzdelem és bajvívás nélkül érvényesülhet? Hát nem éppen ettől szép a győzelem, szép még akkor is, ha diadalát a győző már nem is élvezheti?

Egy bölcselő mondotta: ha nem volnának téves eszmék is, lehetetlen volna a haladás.

Augustin Buzura

Nemzedéki problémák nem mindig voltak: a görög ókor fénykorában voltak, később, lassúbb iramú időkben, egy emberélet kevésnek bizonyult a valóban lényeges változások mértékegységéül; tény, hogy a XVIII. század óta az eszmék és a művészetek története egyaránt mérhető a nemzedékek váltakozásával is — ám az egyes nemzedékek súlya és hatása merőben különbözik, s nemcsak jellege szerint. Mert Reviczkynek is volt nemzedéke — de mit érünk vele s mit ért vele a kor, amelybe beleszületett? Vajda nagyobb költő lett volna szerencsésebb korszakban, Petőfi kisebb, ha csak húsz évvel későbben születik.

Ami tapasztalatom szerint bizonyos mértékig új jelenség ebben az összefüggésben: az *egy* nemzedék létében torlódó alapvető történelmi tapasztalatok kvantuma, különbözősége s az ebből következő feldúlt sorstudat, amely semmiben nem lelheti meghatározóját. Az én nemzedékem számára a felszabadulás ősztől 1949-ig — négy esztendő alatt! — egy korszak fejezte ki magát, feledhetetlen ragyogással; de 50-ben voltunk huszonkét évesek, elszakadván néha önmagunktól, egymástól és — az ifjúságtól is. (Sokkal fiatalabbnak, gondtalanabbnak érzem magam mostanság, mint akkor.) És különböző magatartásformáink emléke számunkra éppoly múlhatatlan, mint véletlen adta együvértartozásunké. Az újabb nemzedékek fogyatékos emlékezete (mert minden nemzedék fogyatékos emlékezetű!) hajlamos arra, hogy a szétforgácsoló kényszerúségeket egységesítő kényszerúségeknak fogja fel. Valószínű, hogy más nemzedékekre pillantva a miénk is így bliamálja a szemmértékét.

A XIX. század hetvenes éveigi mindig is voltak háborúk — de nem világháborúk, és a nemzedékek kialakításában csekélyebb szerepet játszottak, mint egy Rousseau vagy Kant. Az első világháború óta ez nincs így, sőt: a nemzedékek meghatározásában mindinkább döntővé lett az évjárat. Az én nemzedékem egészen más, mint a csak három-négy évvel idősebbeké, akik megjárták a háborút; s más, mint a három-négy évvel fiatalabbaké, akiknek nincsenek koherens háborús emlékeik. Nyugati országokban ugyanezt tapasztaltam: akik a háború végén elmúltak tizenöt évesek, bölcs agastyánoknak érzik magukat a néhány esztendővel ifjabbak mellett. S aki — ha csak tudatában is — megélte a háborút, minden békenemzedéket elkényeztetett kiskorúnak tekint majd, irigy megvetéssel, mint asszony a szűzlányt.

Hatodik kérdésük („Volt-e valaha olyan érzése, hogy eszményei konfliktusba kerültek a történelmi adottságokkal?”), nyilván, szónoki: hiszen az eszmények szubsztanciájuk természete szerint az eszmények szintjén szükségképpen megvalósíthatatlanok. Amióta az eszemet tudom, mindig is szenvedtem a történelmi létnek ennek az alapvető meghasonlottságától. S attól, hogy a legmagasabb eszményeknek kell a legsoványabb kenyérrrel beérniük, a reménységgel.

Az én háborús nemzedékem legfontosabb elvárása természetesen a világbéke volt — legnagyobb csalódása tehát, hogy közel harminc év elteltével sem valósult meg; s legfurcsább paradoxona, hogy most talán megvalósul — mire megvénülünk. Ehhez képest a többi csak nagyobbára személyes változat: mert akadtak

nemzedekemben olyanok, akik az életünkbe beleférő nagyon különböző korszakok mindegyikében megtalálták a helyüket, s akadtak — mint jómagam is —, akik nem mindegyikben találták meg. Mi közünk egymáshoz? Ma már én se tudom.

Bizonyítható, hogy az előző nemzedékek világa „utánélhető”: bizonyítják az olyan művek, mint Shakespeare drámái, vagy a *Háború és béke*. Az eljövendő nemzedékek életérzésének kitapintásában nem hiszek, s a már itt lévő, más fogantatású nemzedékek megértésében is csak módjával. Ostobának és hazugnak vélem, ha valaki önnön időszerűségének mindenáron való bizonyításáért érett korban a lelkes kamasz módján riszálja magát a szellemi táncparketten, és udvarol a divatnak. A kiöregedett gigerli a legrosszabb fajta.

Személy szerint nem volt tanítómasterem, sajnos. De mindig is úgy éreztem: Babits Mihályhoz tartozom valamiképpen, mint anyai nagyapámhoz, akit szintén nem ismertem.

Tanítványomnak pedig — mint minden író — legalábbis az egész világot kívánám,

Deák Tamás

Valaha, amikor még ahhoz a nemzedékhez tartoztam, amelyet a kérdőív „váltásra készülő”-nek nevez, én is esküdtem rá, hogy van nemzedéki probléma. Mivel azonban a kérdés sem engem, sem környezetemet nem szociológiai szempontból, hanem személyes élményeken és közeleti feszültségeken át foglalkoztatott, nem juthattam el addig a magasszintű szintetizáló taglalásig sem, hogy mi az, ami tisztán „nemzedéki”, és mi az, ami felül áll minden korosztályon. Ahogy ma, fakult emlékeken át visszatekintek, a szembenállás alapja valójában nem is a különbség, hanem az adott helyzet néhány kérdéséhez való viszonyulás volt.

Valahogy úgy alakult, de történelmi véletlen folytán alakulhatott volna másképpen is, hogy hazai és nemzetközi impulzusokra az erdélyi magyar ifjúság nem vállalhatta tovább az önkéntes visszavonulást, és egyre forrongóbban kereste a kiutat az adott helyzet alapján. Azok, akik az adott nehézségek ellenére is helyesen tájékozódtak, és az osztályharc útjelzőit követték, sajnos, illegálisba kényszerültek. Ennek ellenére igyekeztek fenntartani és elmélyíteni kapcsolataikat a leghaladóbb hazai társadalmi erőkkel. Az akkori kisebbségi közélet vezetői — javarészt a hanyatló arisztokráciát és az arisztokratikus nagypolgárságot képviselve — a „hajdan” reminiscenciáin rágódtak, és kártyáikat főleg a történelmi jövőtétel illúzióira, ha nem éppen csodavárásra tették fel. Az ellentétet csak súlyosbította az, hogy orientációjuk és állásuk védelmében egy úton haladtak az egyházak legkonzervatívabb csoportjaival: a nemzedéki kérdés a haladás és a maradiság elientmondásának jellegét kapta. Hiba volna ebből a helyzetből azt az általános következtetést levonni, hogy a fiatalság mindig haladó, a felnőtt nemzedékek mindig maradiak. Akkor is ismertünk — főleg ifjakra támaszkodó — mozgalmakat, amelyek retrográd zászlók alatt sorakoztak, és öreg munkásrétegeket, amelyek szabadságuk vagy éppen életük árán síkraszálltak a haladásért. Ilyen képletek ma sem ritkák. Mindazonáltal az is hiba volna, ha teljesen figyelmen kívül hagynánk azokat a különbségeket, amelyek részben a korból — mint biológiai adottságból —, részben a társadalmi fejlődés szakaszaiból erednek. Az ifjúság hajlékonyabb és fogékonyabb minden új iránt, és már pusztán önállósulási hevületből is szeret más lenni, mint az előző nemzedékek. Az öregek általában beágyazottabbak, és gyakran még azokat a változásokat is terhesnek érzik, amelyek perspektivikusan hasznosak minden nemzedék számára. Milyen kérdésekben? A feltett kérdés közvetlenül erre irányul. A kérdések nem feltétlenül lényegesek. Amint a távoli múltból idézett példák is szemléltetik. Vannak konstellációk, amikor az ellentét politikai jelleget is ölthet, ez egyébként olyan területekre vonatkozik, amelyek ártalmatlanok a társadalmi haladás szempontjából. Ilyen jellegzetes nemzedéki problémák: a divat, amely furcsaságánál fogva is mulandó, a stílus, amelynek mindig tükröznie kell az adott kor viszonyait és ritmusát, a társadalmi előítéletek és szokások s nem utolsósorban a családi kapcsolatok, amelyek tartós etikai alapjaihoz ragaszkodnám, szintén nem térhetnek ki a mai világ általános és változott feltételei alól. Szeretném ismét hangsúlyozni, hogy ezek a kérdések sem áthághatatlan válaszfalak; társadalmi helyzete és nevelése szerint bárki, korától függetlenül, ilyen szférákban is viszonyulhat helyesen vagy helytelenül egyik vagy másik kérdéshez. Nagyon fontos a nemzeti vagy más történelmi közösségekhez való viszonyulás, amelyet a társadalmi fejlődés

néhá nemzedékről nemzedékre módosít. Általános példaként emelhető ki az a mélyülő testvériség és internacionalista gondolkodás, amely a ma ifjúságát hazánkban és világszerte jellemzi.

Mivel az ellentétek alapjai felismerhetők, túlhaladhatók és — ami ennél is lényegesebb — nem megoldhatatlanok, már azért sem, mert végeredményben apáról és fiáról van szó, nem látom akadályát annak, hogy a nemzedéki szempontokat mindig minden konstellációban közös nevezőre hozzuk. Most, mint lealkonyodó nemzedék, váltjuk be, hogy mi sem követtük mindenben az előttünk járókat. Az ifjak pedig saját érdekükben is értsék meg — s azt hiszem, nincs is miért aggódnunk —, hogy nem indulhatnak az életbe üres tarsollyal, és valamiből csak el kell indulniuk, valamire csak kell támaszkodniuk. Az előttük járó nemzedékek tapasztalatai pótolhatatlan társadalmi értékek. Végeredményben minden nemzedék egy futam, egy végszakadatlan történelmi fejlődés, és mindig több játékoson múlik, hogy az átadott értékek mikor és hogyan hasznosulnak a jövőben. Mindehhez tegyük még hozzá — remélem, nem keltem az a gyanút, hogy hazabeszélek —: a szocializmus körülményei között alapvetően más az idősebb nemzedék mentalitása is. Mit nyerhet a dolgok konzerválásával? Mindenki tudatában van annak, hogy a szocializmus fejlesztésében még rengeteg a teendő. Minden más részletkérdés, s csak a bölcsességen és belátáson múlik, hogy senki, sem fiatal, sem öreg, ne érezze, hogy valamilyen front túlsó oldalán áll.

Még maradt néhány olyan kérdés, amelyre közvetlenül is fontos és illik felelni. Kit tartok tanítómesteremnek? Mivel hosszú, változatos és helyenként viszontagságos életút áll mögöttem, nyilván sok tanítómesterem volt. Igazságtalanság volna és nehezemre is esne, mondjuk, azok közül kihagyni kilencvenkilencet. Megtehetném ezt például a „tanító bácsival”? Az alapos, oknyomozó marxista történész, a székelyudvarhelyi magyar nyelv- és irodalomtanárossal, aki még önképzőkori elnökké is avatott? Tudós jogász professzoraimmal? Idősebb, bölcs újságíró kollégáimmal? Számítalan szerzővel, akiknek társadalomtudományi és irodalmi művei mély benyomást tettek rám? Most, elmélkedő visszatekintéssel úgy érzem, hogy még rosszakaróimtól, ellenségeimtől is tanultam. Viszont külön-külön soha senkivel szemben nem éreztem, hogy követem.

Demeter János

2. Nemzedéki probléma a nemzedékek létezése óta van. A haladást előrevívó szerepű, a történelmi változások egyik mozgatója. Ennek erkölcsével már szüleink is szembeszálltak, de bőven van még elvetni való. Új nemzedékünk embere nem akarja örökölni a polgári képmutatást.

A régi nemzedék hajlamos arra, hogy a fiatalok életstílusát erkölcstelennek bélyegezze, általánosít olyan vélt vagy valódi jelenséget, mely a fiatal nemzedék egy kisebb csoportjára jellemző: a felületesség, divatmajmolás, tartalmatlanság. (Apor Péter *Metamorphosis Transsylvaniae*-jában sok ide vonatkozó példa található. Emlékszik arra, hogy az ő idejében milyen szép lassú táncot jártak, ma pedig ugrálósat.)

De ne legyünk pesszimisták. A fiatal nemzedék (az én nemzedékem) nagy része nem abban leli örömét, hogy tiki-takizik vagy vad útemre dobálja végtagjait. A felhalmozott érték, legyen az például erkölcsi érték, nem vesztet el. Problémátlan újat egy nemzedék sem hagyományoztat. Az eljövendők mindig korrigálnak.

3. A nemzedéki csoportképződés ma is szükségszerű. Az egy nemzedéken belüli csoportok egységesülésében körvonalazódik a jövő.

4. Úgy érzem, hogy az ilyen csoportosítás nem egyszempontú, nem a legszerecsébb. Az igaz, hogy van hatalmon levő és ellenzéki csoport, de a „d” lehet ugyanakkor „c” is, vagy az „a” lehet „b” is, „c” is.

5. Az életszínvonal növekedésével arányosan növekedik a tanulási lehetőség.

6. „Itt és most” megvalósítható eszményeim vannak.

7. Igen.

8. Tanítványaimnak szeretném tudni azokat a tanulókat, akikben még nem tudatosult a hagyományunk iránti szeretet, akik előtt fel kell tárni népi kultúránk szépségét.

Dobai-Pataky Tünde

1. Az iskola, a gyermek- és ifjúsági szervezetek, részben a sportklubok. No meg az aggmenházak. Amott kötelező fiatalnak lenni, emide csak öregeket vesznek fel.

2. Eltérés az ember anyagi és morális szükségleteinek a meghatározásában; különbözőség a társadalmi, gazdasági és művelődési struktúrák ésszerűségének és minőségének a megítélésében. Ez volt és minden bizonnyal ez is lesz még jó ideig a vita tárgya. A megkülönböztető jegyek alkalmazásának eszközei a szocialista demokrácia kezében vannak.

3. Ha külső, szervezeti formákról van szó, kérem újraolvasni az első kérdésre adott választ. Ha immanens „képződésekre“ gondolunk, ne keressük őket. Ott vannak mindenütt, ahol biológiaiilag és szellemileg normalis emberek élnek.

4. Így is el lehet képzelni. A kérdés csak az, hogy mennyire vegytiszta és milyen minőségi töltetű ez a felosztás. Naponta látok energikus, kritikai szemléletű, az egyéni és közösségi önmeghaladás útjait kereső „hatalmon lévő“, valamint olyan „ellenzékít“, akinek a kiegészítése majdnem olyan méretű, mint a kávéházikonrad-sága.

5. A válasz lényege benne van a következő, hatodik kérdésben, amire viszont határozottan igen-nel felelhetek. Igen, volt, mi több van, és lesz ilyen érzésem. Ennek az ellentmondásnak az érzeten kívül nem létezhet sem eszmény, sem történelem. Az más kérdés, hogy nem tudunk lemondani a harmónia megteremtésének a vágyáról. Es van erre szavunk — reménység.

7. Feltétlenül. Csak kultúra és érzékenység kell hozzá.

8. Nem nevezem meg őket. Tanítóimat azért, hogy ne restellkedjenek, ha netán elvárásainak nem felelnék meg; tanítványaimat azért, mert tudommal nincsenek.

9. A Forrás-vitákban nagyjából kirajzolódott a kép.

10. Ismét csak tapasztalás és érzékenység problémája. A nemzetiségi kérdés — folyamat. Minden új nemzedéknek rendeznie és újrendeznie kell a sajátos és közös dolgokat, a testvériség további mélyítése érdekében.

Domokos Géza

2. A nemzedéki kérdés mibenléte, a nemzedéki ellentétek tárgya esetenként változik, ezért nem tartom szerencsésnek azonos, illetve megkülönböztető jegyekről beszélni. Csupán arra figyelmeztetnék, hogy nemegyszer előfordul: a fiatal generáció kísértetiesen azokat a követelményeket szegezi az apák vagy fivérek mellé, melyekért annak idején ezek harcba indultak.

3. A nemzedéki csoportképződés objektív feltételei ma is adottak: a marxizmus—leninizmusnak mint világnézetnek antidogmatikus lényegéből következik, hogy mindenféle megmerevedés ellen küzdenünk kell. Van tehát, ami ellen — illetve amiért — a fiatal nemzedék közös erővel nekigyürkőzzön. A magam részéről erre is biztatlán öket, még akkor is, ha a jelek szerint a közvetlen „ellenfelek“ közé immár harmincas éveibe forduló nemzedékem dogmatikus matuzsálemeit is besorozják. Különösen szívesen venném például egy fiatal szociográfus nemzedék közös fellépését, mert nemrégiben egy riporterek és szociográfusok számára rendezett kerekasztal-értekezleten arra riadtam, hogy én vagyok a legfiatalabb.

4. A képlet véleményem szerint helytálló, de a harmadik és negyedik csoportot én összevonám: a legfiatalabbak „ellenzékiségét“ ugyanis többet és jobbat akarásuk táplálja, 1967-ben a *Vitorla-énekről* tartott vitaindítómban azt fejtegettem, hogy mindig van egy nemzedék, amelynek a szubjektív problémái egybeesnek a társadalom előtt álló objektív problémákkal — vagy legalábbis a legközelebb állnak hozzá. Magától értetődik, hogy én ezt a nemzedéket az irodalom területén abban a generációban láttam, amelyet ma a *Forrás* második nemzedékeként tartanak számon. Ez alkalommal csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy a megállapítással semmiképpen sem szándékoztam a társadalmi problémákra való ráérzés jogát egy nemzedék számára kisajátítani.

5. Számomra ez a legfájdalmasabb kérdés. A „szenteskedés“ látszatát is vállalva, csak azt válaszolhatom: sok minden teljesült abból, amiről nem beszéltünk, s amit kevésbé lényegesnek tartottunk — még ha gondoltunk is néha rá; nagyon

kevés teljesült abból, amiről sokat beszéltünk, amit lényegesnek láttunk és — remélem — látunk. Tehát: többségünknek van érdeklődési körünkhöz közel álló állása, van lakásunk, családjunk — egyszóval egzisztenciánk; hiányzanak — tisztelet az egy-két kivételnek — azok a művek, amelyeket okvetlenül meg kellene írniuk, ha nem akarunk — retrospektíve — nevétegesse válni egykori fenegyő készülődésünkkel. És még mindig nem érvényesült teljesen — bár ez a képlet bonyolultabb — az irodalmi életben az a felelős és kiméretlenül őszinte közszellem, amelyet egykor kívánatosnak tartottunk, s amely nemcsak lehetővé, hanem elvárásá is tenné, hogy a dolgokat nevükön nevezzük.

6. Konfliktusba *emberekkel* kerültem: messzire vezetne azt vitatni, hogy ezeknek az embereknek az adott helyen való jelenlétük véletlen vagy szükségszerű — tehát történelmi adottság. (En mindig abban a tudatban harcoltam ellenük, hogy tévedésből, véletlenül kerültek oda.) Néhány ilyen kiskirály szó szerint megígérte, hogy „kitöri a nyakam“ vagy „megperzsel“. A nyakam és a bőröm egyelőre ép, s ezt az állapotot nem a szerencsés véletlennek, hanem a történelmi adottságoknak tulajdonítom.

7. A kérdés első felére határozott igennel válaszolok. Mostanában többször kapom magam azon, hogy a 60—70 éves munkásmozgalmi veteránoknak feltűnően talál a szó, s úgy érzem, nemcsak jelenlegi problémáikat érzem át és értem meg, hanem egykori „belső világukat“ is „utánélem“.

8. Tanítómesterem sok volt; én itt csak azokat sorolom fel, akik 18 és 22 éves korom között mai világképem kialakulásának időszakában a legnagyobb hatással voltak rám. Tehát: Bálint György lényegrelátását és a publicisztikát a költészethez közelítő íráskultúráját, Balogh Edgár ifjúkori önmagát őrző konokságát, tette serkentő energiáját és mindenfajta öncélúságtól való idegenkedését, Lukács Györgynek az irodalom társadalmi felelősségét hangsúlyozó esztétikáját, Németh László esszéinek és drámáinak szuggesztivitását, Papp Ferenc kisregényhőseinek áldozatvállaló erkölcsét és Váci Mihály „szegények hatalmát“ képviselő, „önmagát halálrarrontó“ plebejus forradalmiságát tartom a magam számára példamutatónak.

9. Lásd a 4. kérdésre adott választ.

10. Természetesen van: a váltásra készülő nemzedék azokkal a feladatokkal is számot kell hogy vessen, amelyek a nemzetiségi létből adódnak. A középnemzedék „státusban“ lévő képviselői, akiknek — most ne vitassuk, hogy miért — a fiatalabbak sok mindent felröptak és felróznak, az utóbbi időben mind többször néznek körül: ki venné le vállukról a felelősséget, ha nem lesz már erejük vagy kedvük tovább viselni? Büszkék voltunk és — remélem — vagyunk arra, hogy erkölcsi kérdésekben tanúsított kérlelhetetlenségünket és merevségünket szemünkre vetették; nem lehet és nem szabad viszont *büszkékné* lennünk, ha e korosztályból esetleg azok veszik át a stafétabotot, akik felé Lászlóffy Aladár verse suhint: „sokan rohadnak meg húsz és harminc között.“

Gálfalvi György

A nemzedék időrendi kategóriának született, kezdetben pusztán annyit jelentett, hogy az apák után korban a fiak következnek. A bonyolódó társadalom termelte ki eredeti jelentésétől nem elütő, de lényegileg tágabb, most már társadalmi töltésű fogalmát. Nemzedék ilyenformán nemcsak korban megfelelő, de világnézetben, etikai tartásban is közös csoportosulást jelent. Mindenképpen némi (legalább személyi kapcsolatokban egymás számon tartó) szervezetséget feltételező kifejezés, nem úgy, mint a „mai fiatalok“ vagy „középkorúak“.

A nemzedéki hovatarozás szerintem az érvényesülésben döntő jelentőségű. A kibontakozás, kiteljesedés — eufemisztikus kifejezés. Azonos világnézet, tudás nem mindenkit emel ugyanarra a társadalmi lépcsőfokra, s így a konkrét hatalom sokkal inkább az életkor függvénye, mint első pillanatra látszik. Aki (hála szüleinek) hamarabb indult, már befutott, mikor a következő még csak kopogtat az ajtón. Ha valamiféle természeti katasztrófa hirtelen eltünteté a most induló nemzedéket, látszólag meg sem éreznénk. Annál pótolhatatlanabb veszteség volna viszont a derékhad elnémulása. Az értékek döntő többségét ők hozzák létre, súlyuk vitathatatlan. Súly és lendület harcában a már kiforrott, de sziget-

egéniségekből álló derékhaddal szemben csak az egységes fellépés dönthet a lendület javára.

Nemzedéknek lenni — naptáron kívül is — eredendően feltételezi a közös fórumot. Intézményeken belül kialakult nemzedéki harc még soha nem hozott semmi jót. Irodalmi példa tücatjával akad, s még több arra, hogy fórum nélkül nincs csoportosulás. Illuzórikus bármilyen területen is nyílt nemzedéki csatározásokról beszélni, melyeket a „csoportok“, „klikkek“ jéghegy mödra vívnek — 90 százalékban a felszín alatt.

De miért legyünk mi nemzedék? Akarjunk-e s akarunk-e nemzedék lenni? A nemzedéki hangulatú cikkekre a besoroltak tiltakozása a válasz: nem vállalják a nemzedék-besorolást. Ennek pedig oka van. Nincs miért nemzedékké szerveződnünk.

A már hagyományokkal megkötött intézményekhez kell kapcsolódnunk, és ez csak egyénenként sikerülhet. Ami viszont nemcsak a nemzedéktől, az egyéntől is kompromisszumokat követel.

Nemzetiségi kultúránk esetében az első, némiképp tárgyilagos elemzés is megállapíthatja, hogy fejlődésünk egyenes vonalú és lényegében törésmentes, mindig kihasználta lehetőségeit. Nemcsak valamely erős nemzedék fellépése vezetett megújuláshoz, hanem a megújulás is teremtett nemzedéket, amit esetleg fáj beismerni. Nemcsak remekművekkel mérhetünk egy kultúrát: egy történelmileg nehéz korszak közmunkásainak is kijárhat a megbecsülés, ha másért nem, bár azért, mert ki-magasló csúcscok helyett folytonosságot teremtettek.

Szükség van-e arra, hogy megfogalmazzuk, mit akarunk, és mi az, ami megkülönböztet az előttünk járóktól? Igen, ha ezzel kezdeni is tudunk valamit.

Gáspár Sándor

Olyan vallomással kezdeném, amellyel mai ismerőseimet, barátaimat valószínűleg megdöbbenem: közösségi élmények átélésére képes, szociálilis embernek tartom magam. Iskolás koromban mindig erős, összetartó osztály- és iskolaközösségről álmodoztam, s próbáltam kovásza lenni, mert hittem embernevelő erejében. Volt is részem Alma Materem jóvoltából néhány ma is felemelőnek érzett közösségi élményben. Hogy a nemzedéki kérdés nemcsak érdekel, hanem izgalmasnak tűnik számomra, abban nagy része van — gondolom — ennek a közben latenssé vált adottságnak, „közösségi“ voltomnak. S azt hiszem, nem mondok nagyot azal, ha a nemzedéki kérdés iránti fogékonyság, egyáltalán a nemzedéki élmény feltételének tartom általában a kollektivitás átélésére való hajlamot, képességet.

Mégis, úgy hiszem, a föltett kérdések megválaszolásakor különbséget kell tennünk a nemzedék és a közösség fogalma között. A nemzedékiség nem szükség-szerűen tartalmazza a közösség-jegyet, vagyis az együvé tartozás érzéséhez, a közös vagy hasonló eszmények és célok tudatosulásához nem elég csupán annyit, hogy *egy* nemzedéket alkotunk. Nem is nevezném nemzedéknek azt az embercsoportot, amelyet csupán az évjáratok közelsége alapján hoznak e megjelöléssel közös nevezőre. Az évjáratban hasonló embercsoport csupán virtuálisan nemzedék: akkor válik valóóságosan azzá, ha közös célok, törekvések tudatosulnak benne. Hogy milyen *tudat* alapján fedezi föl egy nemzedék önmagát, az nyilván *létevel*, lét-feltételeivel függ össze. S mivel e determináló tényezők az élet folyamán fokozatosan vagy ugrásszerűen változnak, a nemzedéki tudat is változik. Nemcsak olyan értelemben, hogy egyszerű erősebb, máskor gyengébb. Komplex nemzedéktudat alakul ki: úgy is mondanám, hogy egyszerre több nemzedékhez tartozom. Lehet, hogy valamiféle nemzedéki „tudathasadás“, de bennem teljesen elkülönül egy lelkesült és lelkesítő hajlamú nemzedékhez és egy fenntartásokkal teli, minden pártosztól irtózó nemzedékhez való tartozás két élménye. Elkülönül a „Mienk lesz a világ!“ jelszóval átítatott kora-ifjúkori élményréteg és a rációfólió „Küzdj meg érte!“ kemény jelen ideje. Annak a nemzedéknek, amelyhez ma — virtuálisan — tartozom, még nem volt ideje teljességben fölfedezni önmagát. Tagjai — mint én — munkájukhoz így akarnak körülményeket teremteni. Azt hiszem, egyéni közérzetét befolyásolja az a felismerés, hogy pillanatnyilag egyesek számára az eszköz jelenti a célt. Ez az a létprobléma, amely majd a tudat szintjén esetleg nemzedéki ellentétek okozója lehet. Mert vannak előttünk és utánunk járók, akik készen kap-

ták, illetve készen fogják kapni mindazt, amire mi most éveket, anyagiakat és „idegi-eket“ áldozunk. Természetes, hogy az ilyen, látszólag individuális törekvések pillanatnyi előbbrevalósága nem kedvez a közösségi célok tudatosulásának, egyáltalán a nemzedéki tudat kialakulásának.

Végül szeretném megjegyezni, hogy a nemzedéki kérdés nem foglalkoztat különösebben, azaz nagyobb mértékben, mint közösségi létünk általános problémái. Inkább a nemzedéki jegyeitől mentes baráti és munkaközösségek tagjának vallhatom magam, s ez összefugg az a meggyőződésemmel, hogy a nemzedéki összetartozás tudata korántsem egyedüli kielézési formája az ember közösségélményének. Hogy a nemzedéki csoportképződés lehetősége mindig és a közösségi élet minden szterájában megvan, kétségtelen, de ez sohasem kerekedhet fölébe a közösségképződés másféle tendenciáinak. Véleményem szerint itt és most sokkal termékenyebb a nemzedékfölötti közösségek, legfőképpen a nemzetiségi életforma összetartó törekvéseinek, céljainak tudatosítása.

Cs. Gyimesi Éva

1. Szerintem minden olyan területen döntő nemzedéki szempontból, ahol az életérzés, a felfogás, eszmények döntik el egy ember szellemi vagy cselekvésbeli magatartását. Es ezt én másképpen el se tudnám képzelni. Úgy tűnhet, hogy csakis az előttünk járók félresöpprésével valósíthatjuk meg önmagunkat. Hogy az, amit csináltunk mi, mindig újak és fiatalok, az feltétlenül több — nemcsak esetleg divatosabb —, mint az előttünk járó nemzedék produkciója. Ezért bennem a nemzedékieskedés rossz érzéseket kelt. Ezért, valahányszor indiánüvöltést hallok, valahányszor azt látom, hogy kritikus csapatideológusként akarja pótolni tehetségbeli hiányait, mindig kétségbeesetten szorítom meg Karácsony Benő kezét, és ha nem tévedek, dr. Pap Averinnel én is rákacsintok a vihar kavarta porban derékig álló templomtoronyra, és oda is szólok neki: kitartás. Ez is elmúlik. A lényeg az, hogy az ember végezze a feladatát. Erejéből telően.

2. Régebben a helyzet más volt. A polgári társadalom kialakultabb volt. A sínek le voltak fektetve. Persze a polgári ideológián belüli felfogásról szólok. Így aztán az idősebbek bölcsőbbek is lehettek, mint mi: pontosan tudták, meddig lehet forradalmár egy ifjú, és ettől kezdve golyózza ki önmagát a világából. Ma a helyzet összehasonlíthatatlanul bonyolultabb. Azért is, mert a nemzedéki kérdés még az irodalomban is nagyon sokadrendű függvénye más, fontosabb kérdéseknek. Mert ma például egyik nemzedék a másikkal verseng, hogy elhozza a világnak az igazi irodalmat, és igaza van. De ki veti fel azt a nemzedékek feletti kérdést, hogy mi lesz a kommunikációval? Ki ért meg bennünket, ilyen és olyan nemzedékeket? És kit érdekel az, amit mi beszélünk? Hogy mire jó a nemzetiségnek a mi bölcsességünk — azt már fel se vetem.

3. Ez volna a legbiztosabb módja annak, hogy az alkalmi handabandázók gyorsan szétszaladjanak, és az egy hiten lévők (ha írók közt tartósan van ilyen) szorosan együttműködjenek.

4. Attól függ, hogy mit értünk e fogalmakon. Mert ha a *túlélés* azt jelenti, hogy az egyre ismétlődő nemzedéki rohamokat élte íróként túl az illető, akkor én ebben rangot látok. Ha a hatalmon levőkben azt keresik, hogy valóban meghozzák-e azt az áldozatot a közösségért, ami szinte kötelező, és nem azt számolják, hogy hány száz lejjel nagyobb a fizetésük, akkor szintén el tudom képzelni, hogy ez a megkülönböztetés sajátosságát rejt. De nem folytatom: *minden a jóindulaton múlik*.

5. Az én nemzedékem egy része „áldozati“ nemzedék. Alapvető élményünk a hőksorszak. Mi még mindig arról akarunk beszélni, ami ma már egyeseket nem érdekel. És nincs mindig elég lelki erőnk, hogy felvegyük a harcot ezekkel, és arra sem, hogy hittel érleljük magunkban az anyagot, hiszen olyasminek voltunk részesei, aminek utánunk jövő egy raj sem: mozgásában láttuk a történelmet. Mi teljesült? Micsoda kérdés... Nekem most cseresmasternek kellene lennem a börgyárban.

6. Nem áll módomban a kérdésre válaszolni.

7. Adottság dolga. Földes például roppant érzékeny volt minden új életérzésre, hangra, hitetlenségre. Magam, ahogy előrehaladok a korban, mindjobban megértem az előttem járókat.

8. Sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse nem vagyok senkinek... Nem terhelek ezzel senkit.

- a) Amelynek tudata a polgári rendben,
- b) amelynek tudata a háborúban és a szocializmus hősi korszakában alakult ki.
- c) A szocialista államiság megerősödésével jöttek, akik szerencsésen megérték, hogy az irodalom leszerelt és hazamehetett szabadon csapongani. És papírsárkányt készíteni a gyerekeknek. (Amivel ő is játszik!)
- d) Az a nemzedék, amely a világalkotás gyönyöréből és kínjából nem vette ki a részét, amely emiatt bennünket tehetségtelen hülyéknek tart, s amely olyan magasan repül a valóság fölé, hogy Párizsból hamarabb meglátható, mint a Szamoshátról.

10. Van. A nemzetiség problémáihoz való viszonyulás szerintem a kötelező vizsgatárgy minden nemzedék számára. Itt dől el, hogy amit akartunk, miért akartuk, kinek — és egyáltalán. Ezek nem feltétlenül irodalmi követelmények. A nemzetiségi lét ezért sajátos kisugárzás.

Huszár Sándor

— — — — —

A nemzedék szerintem nem biológiai, még kevésbé naptári kategória. Különböző életszakaszokhoz tartozó egyének alkothatnak egy nemzedéket, s azonos életkorúak tartozhatnak különböző nemzedékekhez. A nemzedék alapkritériuma szerintem az eszmei közösség.

Természetesen a biológiai életkornak megvannak a sajátos jegyei. Az ifjúkor dinamizmusa, nonkonformizmusa, az öregkor higgadsága új és új színnel telíti a hitvallás formáit, de ezek nem tartalmi jegyek, hanem csupán formai különbségek.

A nemzedék akkor válik értékformává, amikor felismeri az adott társadalom előremutató erővonalait, tehát szükségszerűen avantgarde jegyei vannak. De azt is tudni kell, hogy jóllehet része a társadalom makro-rendszereinek, ő maga mikro-rendszer, mert része ugyan a tömegnek, de éppen eszmei tisztánlátásával és elhivatottságával föléje is emelkedik.

Hogy kerültem-e konfliktushelyzetbe az adott történelmi valósággal? Igen, nagyon sokszor. Életem szakadatlan konfliktusok, lázadások és tagadás-tagadások spirálisán alakult, mert hisz az eszme az ideák összecsapásának tűzében formálódik. Szerintem, aki nem kétkedik, nem lehet avantgardista. Descartes szavait sokszor idézték: „Gondolkodom, tehát vagyok“, viszont ezt ki kell egészíteni azzal, hogy: „Kétkedem, tehát gondolkodom!“ Igaz, a konfliktusok tűzénél nemegyszer megégettem magam, de megérte, mert a meggyőződés nem más, mint az eszme egy mély motivációval való társulása, amely ha nincs, az ember egyszerűen nem tud mit kezdeni életével.

Kabán Ferenc

— — — — —

Ugy vélem, a nemzedéki csoportképződés lehetősége — ma és minálunk — általában korlátozott. A nemzedéki csoportképződés elindítója és katalizátora egy — az adott generációra az élmény erejével ható s egyben az előző generációktól elkülönítő — nagy társadalmi esemény, mely az általa meghatározott, ismét az adott nemzedéket jellemző célok és érdekek kialakulását eredményezi. Negyedszázada hazánkban a szocializmus építése az a társadalmi-történelmi folyamat, mely a felnövő generációknak meghatározó és közös élménye. Az alapvető fontosságú társadalmi célok, melyek e folyamatból következnek, s a mód, ahogyan ezek megvalósítása végbemegy, se nem igénylik, se nem teszik lehetővé a nemzedéki csoportképződést. Véleményem szerint ez a helyzet általában, ami viszont nem zárja ki a nemzedéki csoportképződés lehetőségét a társadalmi élet egy-egy szűkebb szférájában, például az irodalmi-művészeti életben.

Klinikus — azaz gyakorló orvos vagyok, s a medicina e területét a tapasztalati tudás elsődleges fontossága jellemzi. E tudást pedig csak az orvosi gyakorlat

révén lehet megszerezni, s ez igen nagy mértékben az időtényező függvénye. Mindazon egzakt, tudományos módszerek ellenére, melyeket a klinikai orvostudomány egyre kevésbé nélkülözhet, a gyakorló orvos gondolkodásmódját és judiciumát elsősorban elsajátított (s lehetőleg tudatos magatartássá szervezett) gyakorlata, intuitív képessége és praxisában érlelődő bölcsessége határozza meg. Így aztán a gyakorló orvostudomány változatlanul megmarad mesterségnek, a gyógyítás művészetének.

E hosszú bevezető azt a célt szolgálta, hogy megértessem, miként tevődnek fel a nemzedéki problémák az orvostársadalomban. A fiatal orvos, ha egyébként tehetséges is (ami ez esetben alapos elméleti-gyakorlati felkészültséget, szorgalmat, hivatástudatot, a logikus gondolkodás képességét és az intuíción alapuló adottságát jelenti), nemzedéki alapon nem fogja megreformálni mesterségét, itt ilyen természetű polémia, zászlóbontás és lényegében csoportképződés is egyaránt elképzelhetetlen, az abszurdum határán helyezkedik el. A nemzedékek közti viszony itt többé-kevésbé a mester—tanítvány viszonya, ha ez nem is korlátozódik csupán egyirányú hatásra. A mester—tanítvány kölcsönhatást jól illusztrálja az egyik jelentős, angol nyelvű belgyógyászati kézikönyv (Harrison's Principles of Internal Medicine, Sixth ed. McGraw-Hill Book Company) kiadójának ajánlása, mely fordításban így hangzik: „Mindazoknak, akik minket tanítottak, s különösen fiatal kollégáinknak, akik továbbra is tanítanak és ihletnek bennünket.”

Az általános orvosi karon végeztem Marosvásárhelyen. Egyetemi éveim egyik meghatározó élménye a Kapusy Antal dr.-ral kötött ismeretségem volt. Tőle nemcsak élettani ismereteket kaptam: hivatásomhoz való viszonyulásom kialakításában, az orvostudomány erkölcsi-világnézeti vonatkozásainak megismerésében és megértésében egyaránt segítségemre volt. Az orvosi oklevél megszerzése utáni mesterséges hivatásbeli fejlődésem nem annyira egy tanítómesterhez, hanem a marosvásárhelyi belgyógyászati klinikák munkaközösségeihez kapcsolódik, hiszen az e klinikákon töltött négy esztendő során tanultak alapján sikerült majd a belgyógyász szakorvosi minősítést megszerezniem. S hogy kit, illetve kiket szeretnék tanítani? — hát erre szívem szerint csak ezt válaszolhatom: orvostanhallgató kollégákat az orvosi hivatás, a belgyógyászat gyakorlásának ismereteire és szépségeire, valamilyen marosvásárhelyi belgyógyászati klinikán.

Nemzetiségünk esetében van-e valamilyen sajátos jegye a nemzedéki problémának? Ilyen jegyek bizonyára léteznek, ezek meghatározására és leírására azonban a kérdés avatottabb ismerői vállalkozhatnak csupán. Inkább arra vonatkozóan mondanám el véleményem, hogy miben rejlik a nemzedéki kérdés jelentősége a romániai magyarság életében. A véleményformálásban és -fogalmazásban egyaránt segítségemre volt Gáll Ernő nemrég megjelent írása (*Érdek—érték—közösség*. Utunk, XXVIII. 12., 1973. március 23.). Ennek szellemében a nemzedéki probléma jelentőségét az egymást követő ifjú nemzedék nevelésében, a nemzetiségi önismeret fennmaradásának és fejlődésének biztosításában látom. Ez a nevelés magában foglalja a román nemzet és az együttélő nemzetiségek alapvető érdekei azonosságának tudatosítását, a közös célokért vívott harcra való mozgósítást éppúgy, mint a nemzetiségi mivoltot meghatározó elemek tudatosítását és megőrzését. Gáll Ernő szerint „a pusztá nemzetiségi lét nem cél és nem érték”. De cél és érték a meglévő kulturális és erkölcsi javak megőrzése és továbbfejlesztése, a romániai magyarság, egész hazánk dolgozó népe érdekében.

Koválszky Péter

1. A közösségi élet valamennyi megnyilvánulási formája tud a nemzedéki hovatarozás, összetartás jelentőségéről, és számol vele. Az emberi közösség, ha csak nem ama nagy E-vel irándó, elvont Emberiségről van szó, költői fogalmáról az emberek összességének, minden esetben, legyen az család, munkakör, szakmai társaság vagy egyszerűen csak társaság, tartalmazza az összes lehetséges, éppen életben levő nemzedékeket; s hogy ezek rész-kohéziója, a biológiai indíték alapján kibontakozó közös eszméi, „humán” jegyek értelmében léteznek, ez éppen annyira avizizmus, amennyire a többévezredes emberi társadalmi lét terméke is. E rész-kohézió megnyilvánulásainak elvi értékei döntik el, hogy mikor tekinthető csak primitíviának, értelmetlen, bosszantó akadálynak, s mikor tiszteletreméltó álláspontnak, komolyan veendő csoportjegyeknek.

2. Véleményem szerint csakis a fentiek alapján. Különböz lehet siralmasan túlozni és siralmasan nagylelkűnek lenni is.

3. Az, hogy „ma“, csak úgy kezelhető, olyan súllyal esik latba, mint az, hogy „tegnap“ vagy „holnap“. Tehát mindig lehetősége van a nemzedéki csoportképződésnek is, mint bármilyen más kombinációnak. Sem jobban, sem kevésbé.

4. Nagyon rossz a véleményem. Ezt az ostobaságot csak az hangoztathatja, aki ki tud mutatni a történelemből egy pillanatot, mikor egyetlen nemzedék volt hatalmon. Különböz tipikus ankét-kérdésnek tartom ennek felvetését; eddig még sehol máshol nem találkoztam ennek ilyen sarkított állításával.

5. Erről kérném megkérdezni nemzedékeket; vagy mikor már „hatalomra kerül“, vagy mikor már „túlélő“ leszen. Én még semmilyen felhatalmazást nem kaptam nemzedékeimtől (mellyel különben többnyire ankétok, körkérdések és kerekasztalok tematikájában kerülök csak össze) arra, hogy erről a dolgról nyilatkozzatok tegyek nevében, ha mégoly szerény kérdőíven is.

6. Nagyon gyakran van ilyen érzésem, hacsak nem tévedek azt illetően, hogy ama adottságok mindig történelmi-e.

7. Bizonyára. Én próbálgatom, szakmai bravúrból.

8. Ilyen terjedelmes és veszedelmes lista közlésével nem terhelem szíves kérézemet.

9. Ha nem is titok, de szinte „katonai“ kérdés.

10. Van. Történelemben nyúló gyökerei vannak, hogy a fiatalok, nemzetiségünk esetében, mindig keményen kifogásolták azt, ahogyan egyesek az idősebbek közül adminisztráltak létkérdéseinket, közöttük az együttélés, a testvériség kérdését is. Utána lehetne nézni, mennyi alapja van ennek.

Lászlóffy Aladár

7. Rendszerint az író az, akinek ez a kérdés művészi feladatot jelent: a múltat tanulságként vagy akár példaként élénk állító, az előző nemzedékek társadalmi-történelmi valóságának egyéni vetületeit feltáró írói szándék az, amely ezt a problémát feszegeti. Az „utánélhetés“ vagy „előélhetés“ lehetőségének kérdése — mármint, hogy valóban lehetséges-e maradéktalanul beleélnünk magunkat mi, a jelen nemzedék az előbbi és a következő nemzedékek valóságába — végső soron gyakorlatilag azért fontos, mert ha megértjük cselekvéseik köz- és magánindítékait, ez segít bennünk önmagunk megismerésében és az utánunk következő nemzedékekkel való „kollaborálásban“.

Arra, hogy ez maradéktalanul lehetséges-e, nem lehet száz százalékos igennel válaszolni.

Az irodalmi beleélés (a múltba) akkor is jelen-meghatározottságú és szubjektív, ha a legtökéletesebb valóság-„látszatot“ kelti. Valóságtükröző, dokumentációs értéke, pedagógiai értéke azonban felér a történelemtudományéval, amely vagy hiányos, vagy ugyancsak szubjektív. Thomas Mann József-tetralógiájában korunk éppúgy benne van, mint a leírt korok, vagy akár Thomas Mann, az író komplex egyénisége, szellemi arca. Virginia Woolf izgalmas korátélései, időjátéka is csak ezt bizonyítja. Ami a jövő nemzedékek lelkivilágának előélhetését illeti, a jelen még inkább rányomja bélyegét az ilyen jellegű irodalomra: a sci-fi regények, filmek nagy része csakis a jelen elemeiből építkezik, túlnyomó részben rendkívül naiv és didaktikus módon. Nem tudok olyan irodalmi műről, amely „érdemben“ átélte volna még a legközelebbi nemzedékek tematikáját is. Az író, a költő közérzete — ma, amikor a nemzedékváltásban is „felgyorsult az idő“ — a szorongás, az az érzés, hogy nem egy nyelven beszélnek az egymást követő nemzedékek. Két versből idéznék ennek bizonyítására, Jékely Zoltán *Blokházy panaszai* (Kortárs, 1973. február) című versciklusában írja:

*Hallgatom őket: nyelvük már alig értem,
dühbe gurítanak rút szavaik,
s ahogy fölösen vájkálnak sebeikben —*

*Amde ők is felfedezik bennem a mást,
a régi mivoltában keserű idegent,
s visszariadva szöknek előlem,
félíg-szelídült vadak ösztönével,
torzonborz klánjuk sűrűjébe.*

Vagy említhetném Szemlér Ferenc *Agguló költő* című versét, amely azt bizonyítja, hogy ezt az érzést ma már tragikusan éli át a költő:

*Ő az a brontozaurusz,
mely tévedésből megmaradt
s botolva, bukva jár a dús
új erdőkön, új ég alatt.*

*Idegen réten más fülvek,
különös lombok néma fán
köszöntik, amint átüget
köztük csörtetve s tétován.*

*Hová tűnt, amit megszokott?
A jól ismert ős, buja táj
fölött a változás konok
s szívfájdító fuvalma jár.*

*Izma hiába óriás,
hiába ver erős szíve,
ha az erdők formája más
s bennök nincs mit keresnie.*

*Ki hallja bömbölni: a tág
mezőn útból még kitér.
De már nem értik vad szavát,
bármit mond s akármeddig él.*

Nem állítom, hogy a problémát kizárólag az irodalom szempontjából lehet vizsgálni; az azonban kétségtelen, hogy a nemzedékek közti kommunikáció, a megismerés egyik legnagyobb hatásugarú eszköze az irodalom: az utánélés és előélés jórészt általa történik; s mivel, Lukács Györggyel gondolkozva, a művészetben a szubjektív is objektív, elmondhatjuk: az előző és következő nemzedékek belső világa előélhető és utánélhető — de ez a lehetőség korlátozott.

Lendvai Éva

Mindig irigyeltem azokat a barátaimat, akik egy egész nemzedék terhét hordozzák vállukon, azaz bármi történjék velük, jó vagy rossz, mindig egy nemzedék nevében ujjonganak vagy káromkodnak. Nekem sohasem adatott meg a nemzedékhez való tartozás büszke tudata vagy kínzó gyönyörűsége. Ezért vallom be, pironkodva, a Korunk szerkesztőinek tíz kérdésére: nem vagyok illetékes a válaszadásra, mert sohasé voltam, pontosabban sohasé lehettem nemzedék...

Igaz, hogy a középiskolában meg a főiskolán én se maradtam társtalan, hanem komolyabb-komolytalanabb üdvtanokra hallgatva, magamhoz hasonló értelmiségre-menendőkkel készültem kisebb-nagyobb társadalmi közösségek megváltására; mire azonban beérhetett volna nemzedéki öntudatom (és öntudatunk), vagyis mire vállalva követelhetők volna ki helyünket és rangunkat legalább a szellemi hierarchiában (a társadalmi, gazdasági, politikai helyekről és rangokról nem is beszélve), addigra elért bennünket a második világháború arcvonala, s mire megint hallottunk egymásról egy teljesen más, megújult világban, addigra már se kedvünk, se időnk nem volt nemzedékként lépni fel, illetőleg nemzedékben gondolkozni. Örvendtünk, hogy egy-egy érettségi-találkozón láthattuk egymást néhányan, tíz, húsz évfolyam közös problémáit azonban se nem érzékeltük, se nem vállaltuk. Volt bajunk, dolgunk anélkül is éppen elég.

Különben, ha nem is vetem fel nemzedékem sorsát „világmeretekben“, elég, ha körülnézek magam körül, és máris kiderül, hogyan s miért nem váltunk mi igazából nemzedékké. Felírtam egy papírlapra száz nevet. Csupa olyan volt kollégámét, akikkel marosvásárhelyi s kolozsvári iskolákban terveztük együtt a jövődőt. Hova lettek? Van, aki fegyverrel vette ki részét az antifasiszta ellenállók harcából, de akad néhány, aki aktív fasisztaként szorult nyugati emigrációba közülük. Jó néhány egyetemi tanár neve szerepel e listán és még több falusi könyvelő. Egy lett csak világhírű művész; jó költő, író, szerkesztő, tudományos kutató annál több. Egyiknek gyára van Amerikában, a másik fegyveres ellenforradalmárként menekült el hazájából, a harmadik a szocialista építés országosan megbecsült szervezői közé tartozik. Van, akit fasiszták börtönöztek be, és vannak, akik a felszabadulás után kerültek börtönbe, sőt olyan is akad, aki diák, államférfi, egyetemi professzor, kétkezi munkás és akadémiai kutató volt sorban (egymás után) harminc év alatt. Micsoda nemzedék ez, amelyet nemzedékké válása előtt kapott már derékba egy világtörténelmi fordulat, s mire úgy-ahogy kezdte megtalálni helyét a világban, újabb történelmi viharok forgatták meg alaposan.

Nem, nem vagyok nemzedék — és tudom, hogy sokszor kárát láttam ennek, mert határozottabb, öntudatosabb, intégerebb lehettem volna nemzedéktársak között, nemzedéktársakkal osztva meg a gondot és a kikapcsolódás perceit. Így aztán legtöbbit a Korunk szerkesztői által megfogalmazott kérdőív hetedik pontjáról írhatnék, ha egyszer írnék ilyesmiket (nem fogok), hogy hát „utánélhető«-e az előző vagy »előélhető«-e a következő nemzedék »belső világa«? ” Annyi idézőjel van különben ebben a kérdőmondatban, hogy ez önmagában is gyanússá teszi az egész kérdést, és eleve kompromittálja azt, aki illetékesnek mondja magát ennél a paragrafusnál. Mit tehetek azonban arról, hogy életem bizonyos szakaszában egyidősnek érzem magam Gaál Gáborral és Nagy Istvánnal, most pedig néha Király Lászlóval, sőt — isten bocsá! — Tamás Gáspár Miklóssal is egykorúnak érzem magam (még akkor is, ha Gaál Gábor legfeljebb fiai közé fogadhatott egy időben, Tamás Gáspár Miklós pedig özönvizek előtti fura nagyapót lát csak benem, és ezt nem is nagyon titkolja). Szóval: csak az irodalmi ízlés és a tánczenedivat is kétszer vagy háromszor változott meg radikálisan a nemzedékem emlékezetében élő negyven év alatt, de mindezeket a változásokat mi úgy éltük át, hogy nem éreztük szükségét életre-halálra kiállani a régiért, ami nem a mi művünk volt, viszont azzal se dicsekedhettünk, hogy velünk kezdődik az újság. Mi így voltunk nemzedék; ezért nem tartom magamat „nemzedéknek“.

A Korunk kérdőívének hatodik pontja pedig — „komolytalan“ („Volt-e valaha olyan érzése, hogy eszményei konfliktusba kerültek a történelmi adottságokkal?“). Mert ha egyáltalában nem beszélünk arról, hogy a negyvenéveseknél idősebbek mind olyan világból érkeztek, amelyben eszményeik mindenképpen konfliktusba kerültek a történelmi adottságokkal (és ehhez nem kellett kommunistának lenni), akkor is elmondhatjuk, hogy eszmények sohase békíthetők össze teljesen történelmi adottságokkal, mert ha teljesen összebékíthetők lennének, akkor nem e világban élnénk, hanem utópiák korában, amikor minden, de minden megoldódott már, amiért csak ezen a földön dolgozni, küzdeni, reménykedni érdemes. Ezért nem lehet úgy tenni fel a kérdést, hogy „volt-e valaha olyan érzése...?“ Emberségünk velejárója, hogy az eszmény elérhetetlen, és mégis eszmények nyomában járunk. Ezen pedig a szocialista társadalom annyit változtat, hogy tudományosan igyekszik felkészülni az eszmény és a történelmi adottságok ellentmondásából adódó konfliktusok feltárására és feloldására. Tapasztalatból tudjuk, hogy ez a munka mennyire „nem is kevés“.

Marosi Péter

Annak a korosztálynak és annak a társadalmi rétegnek az életében, amelyhez én is tartozom, két gyökeres változás következett be: az egyik a főhatalom megújulása 1918-ban, a másik a társadalmi rend forradalmi átalakulása 1944 után. Mind a kettő egy-egy új nemzedéket juttatott szóhoz nemzetiségi létünk szellemi övezetében.

Ha az első világháború után mi voltunk az első kisebbségi nemzedék, amely leszámolt a nagyhatalmi ábrándokkal, és „fajok találkozását“ kereste „az emberi értékek magaslatán“, akkor a második világháború után az új generáció azzal az

igénnyel lépett fel, hogy az osztálytársadalomtól fertőzött öregek helyére állva ő fogja felépíteni a nemzetköziség Közép-Európában is uralomra jutott formáját, a szocializmust. Ha az első háború után az öregek azt mondták nekünk, hogy a hagyományokkal szemben tiszteletlenek, megalkuvók, románbarátok vagyunk, akkor a második háború után az én nemzedékem azt mondta a fiataloknak: könnyű most legénykedni, amikor a szocializmus uralomra jutott, s nem a nemzetköziségért, hanem a faji gyűlölet szításáért jár börtönbüntetés. Ha 1918 után mi azzal álltunk elő, hogy kisebbségi közéletünkben az hivatott a vezetésre, aki az államnyelvet ismeri, s nem a sérelmi politikában, hanem társadalmi erőiben kell keresni nemzetiségünk megőrzésének, fejlesztésének biztosítékát, akkor 1944 után, amikor a nemzetiségi egyenjogúság megvalósult, előbb azt mondták nekünk, hogy elvtelen egységet akarunk, később, hogy provinciálisok és dogmatikusok vagyunk.

Nem hiszem, amit egyesek mondanak, hogy szellemi közéletünkben nincs határ öregek és fiatalok között, mert van örökifjú és koravén. Ezzel az öregek vigasztalják magukat. A szellemi rugalmasság természetesen nemcsak az életkortól függ. A kivételt azonban nem tehetjük szabállyá. Sem követendő példává azt, aki meglovagol minden konjunktúrát. Igenis vannak nemzedékek, és mindegyik kialakítja a maga eszmevilágát, mert nem mondhatja azt, amit nemzedékem nagyhatású tanító-mestere mondott, írt a tiszteletreméltó mesemondónak: „Kuss a sírodba, szent öreg!” Az új nemzedék rendszerint új eszmékkel jön, azokat állítja előtérbe, azokért harcol és azokat akarja megvalósítani, mert megvalósításukra egyedül magamagát tartja alkalmasnak. Van aztán a hatalomszerzésnek egy egyszerűbb módja is, ha a fiatalok arra hivatkoznak, hogy ők az öregeknél jobban tudják csinálni, amit csinálni kell. Van tehát a nemzedékváltás útján történő hatalomszerzésnek egy forradalmibb és egy kompromisszumosabb módja. Lehet kapukat döngetni, és lehet beszivárogni. De a generációs problémák továbbra is megmaradnak.

A nemzedékek harcában és egymást váltásában természetesen mindig a fiataloknak van igazuk, mert ők a túlélők. A túlélő szab törvényt és értékkel. Amíg őt is túlhaladja egy még újabb nemzedék, és gyakran a nagyapák tanúi lesznek a fiak és az unokák összecsapásának. S némi kárörömmel rendszeren az unokák jávára szurkolnak. Az új nemzedéknek valójában csak akkor van igaza, ha valami jobbal, igazabbal jön, s nem folytatja halványabban azt, amit örökségül kapott. Különben a társadalom visszakívánja a „régis szép időket”, s nem előre, hanem hátra tekint.

Közéletünkben, annak természeténél fogva, a nemzedékváltás mindig felvetette a nemzetiség és nemzetköziség helyes arányának kérdését. Minden nemzedék újra-fogalmazta az új körülmények között azt, amiben nemzetiségi tudatunk nemzeti-ségi létünkől lemaradt, és fordítva. A körülmények, a viszonyok, a helyzetek pedig fél század alatt többet változtak, mint századokon át azelőtt. Megértük azt, hogy román—magyar viszonylatban nem a kalapács és az üllő szerepe változik, hanem a román nép oldalán a romániai nemzetiségek fiai is az államhatalom szerves részeivé váltak. A fiatalság pedig a változó körülmények között semmitől sem idegenkedik jobban, mint attól, hogy apáitól származó kész formulákat erőltessenek rá. Ezért az örökhagyó legjobban teszi, ha minél gazdagabb örökséget hagy utódaira, de legyen annyi bizalma irántuk, hogy ne írja elő számukra annak felhasználási módját. Ezt úgyis hiába tenné.

Ez a válaszom a *Korunk* kérdései közül a *tizedikre*, amelyet a legfontosabbnak tartok.

Mikó Imre

1. A nemzedék fát fogalom. Először is körül kell határolnunk, milyen szerkezetű társadalmi formátumban vizsgáljuk szerepét. Nálunk fölfogható úgy is, mint atyák, anyák helyébe érő, munkában őket leváltó jelenség. Am úgy is értelmezhető, mint évjáratok szerint egymást követő fiatalok végtelen áradata. Ha így nézzük, akkor nálunk a nemzedékeknek a helyes arányú népszaporításra, a szellemi és fizikai munkában szükséges „örsékváltásra” való korszerű felkészülésen túl nincs más jelentősége, hiszen egymás sarkába lépnek. Az átlag szinte észrevétlenül veszi át egymás szokásait, ízlését, szaktudását, etikáját, munkaeredményük, tanulékonyosságuk, világfelfogásuk, igényességük, kezdeményezési készségük sem sokban különbözik az idősebbek átlagától.

2. Régebben, egészen pontosan a régi szerkezetű kapitalista társadalomban nálunk az egymással éles harcban álló osztályok lényegbevágó ellentétei a liberálisabb korszakban összemoszták a nemzedéki különbségeket. Apák, fiúk egyetértettek abban, hogy kit kinek kell leigázva tartani, vagy kik alól kell felszabadulni. Változott a helyzet az alapvető társadalmi ellentétek fokozódásával. Például a fiatalabb munkásnemzedékek, mivel a kommunista pártok a szociáldemokratáknál történelmileg jóval később jelentek meg, hatásukra amazok évtizedekre visszatekintő öregebbjeinél radikálisabban léptek föl, élesen szembefordultak a reformistákkal, forradalmi változásért küzdöttek. Később — szervezetük betiltása miatt, illegitimitásba szorulásuk következtében — az újabb, fiatalabb munkásnemzedékek egy része félre szorult, lemaradt, forradalmi munkásöntudata nem alakulhatott ki, nem is egy áldozatul esett a fasiszmus demagógiájának. Változás állt be a szocialista országok tegnapi uralkodó osztályainak fiatal nemzedékeinél is. Apáik liberális elnyomó politikájánál agresszívebb, majd egészen fasiszta irányba fordították a kormányzást. A legvadabb terrort, a legsötétebb sovinizmust és rasszizmust eszményítették. Alapvető osztályérdekeik azonban azonosak maradtak hűmmögő atyáikkal, s magukkal ragadva bukásba is vitték a „leamaradó öregeket“ kegyetlenül védelmezett társadalmi rendjükért. Ugyanakkor a dolgozók osztályérdekeit következetesen védelmező „öreg-gek“ egységfrontba tömörültek, s azt népfronttá szélesítve, pártjuk vezetésével magukhoz emelték a küzdelemből félreszorított fiatalokat, s megvalósították legfontosabb szocialista eszményeiket. Persze, mindkét táborban akadtak a másik táborba sodródó vagy ahhoz öntudatosan csatlakozó nemzedéki töredékek. Azok, akik a felszabadulás után csatlakoztak a szocializmus eszményeihez, ma már átfognak minden nemzedéket. Viszonyulásuk azonban az újhoz nagyon is különböző lehet.

Ha tudományosan felmérhető lenne, bizonyára meghökkentő eredményt kapnánk az egyedségtörökös- vagy kapitalista- és kulák-leszármazottaknál, s az olyanoknál is, akiknek életformájában, világfelfogásában még visszakisért a volt királyi vagy horthysta főtanfelügyelők s nyilas vagy vasgárdista kispolgári szülők hatása. Mindez viszont nem zárja ki a mi szocialista társadalmi rendünkben a múltból eredő, még lappangó nemzedéki sajátosságok elenyészését. Kivált akkor nem, ha a fejlődésből származó zökkenőket az idősebbek idejében felismerik s elhárítják, hogy veszélyes antagonista jelenségekké ne torzuljanak. A felismerés és elhárítás körül lehet a fiatalabb nemzedékeknek nagyobb szerepük is, hiszen ma minden téren ők vannak túlsúlyban, s nagyrészt az ő dolguk, hogy rendbe tegyék, amit az atyák esetleg elhibáztak.

3. Az előbbiekből következőleg nincs szükség nemzedéki csoportképződésre. A KISZ keretében, diákszövetségben kiélhetik fiatalosságukat.

5. Még nem értük el a kommunizmust. Attól várom, hogy azokat a nemkívánatos jelenségeket is megszüntesse, amelyek a szocializmusban még előfordulnak, s amelyekre én legalábbis nem számítottam.

Eszményeim konfliktusba keveredéséről csakis ilyen értelemben beszélhetnék részletesebben.

7. Az előző nemzedékek „belső világát“ nagyon is átélhetik az utódok, hiszen ki mentes az anyák és apák hatásától, különösen, ha éltek is azt az életformát, mely rájuk volt jellemző? Akik pedig nem éltek, azoknak élményükké teheti a szocialista realista irodalom s az ilyen szociológia meg a józan marxista pedagógia és lélektan feldolgozásai, ha reálisan és szakadatlan a nemzedékek belső világának feltárásán is fáradoznak. A következő nemzedékek belső világáról csak sejtelmeink lehetnek, feltéve, hogy mai belső élményeik a külvilágból nem lesznek oly tartósak, hogy a távolabbi jövőbe is átszűrődjenek.

8. Mindenkit tanítómesteremnek érzek, aki nagyot alkotott a marxizmus továbbfejlesztésében és az irodalomban, többé-kevésbé mindenkit tanítványomnak szeretnék megnyerni, aki szépen, de még nem elég tartalmasan ír. Szeretném rávenni a korszerű nagy társadalmi problémák felkarolására, ha még lenne rá időm.

9. Azokat az évjáratokat különböztethetjük meg egymástól, amelyeknek élete részben a nagy fordulat előtti korszakra, részben az azutáni első évtizedre esik. Ezek romantikus szenvedéllyel vetették bele magukat a forradalmi átalakulás fergetéjébe, s kissé visszahőköltek, midőn nem minden úgy formálódott, ahogyan őszintén szeretnék volna. Másrészt az utánuk következő évjáratokat említhetjük. Ezek már reálisabban, kritikusabban, de sokan tétlenül dohogva vagy éppen közbönsen szemlélik az újabb társadalmi fejleményeket. Néha fellángolnak, s a dog-

matizmus visszaverése ürügyén azt is kivetnék a hajóból, amit okvetlenül meg kell tartanunk.

10. A fiatalabbaknak kell küzdeniük azért, amit mi, kidüllo idősebbek, még nem értünk el. Rájuk vár a pontos helyzet felmérése s az újabb tennivalók módjának feltárása, kivált a szociológia, az irodalom, a sajtó, a közművelődés más eszközeivel. Általában a közéletben, ahol már szavuk lehet. Szervezeti, szakmai, irodalmi együttműködésüket román nemzedéktársaikkal tovább szélesítsék a testvéri együttélés és barátság elmélyítése érdekében.

Nagy István

Stabil, általános érvényű, mindenben helytálló értékelés lehetősége csekély egy olyan kérdésben, ami mostanáig többé-kevésbé „tabu” volt.

1. Nemzedéki problémák mindig is voltak — és lesznek —, hiszen ezek egy-ideők az emberrel (öregek tanácsa...), sőt, a hordákban élő állatoknál is valami hasonló kimutatható.

Az eltérő viselkedés és elvárás oka abban is keresendő, hogy egyazon nemzedékhez tartozó egyének karakterszerkezetének olyan közös — biológiailag determinált — jellemzői vannak, amelyek sok vonatkozásban eltérnek a többi nemzedékétől, és konfliktusok okai lehetnek.

Ennek ellenére — úgy gondolom —, ha egy embercsoportról úgy beszélünk, mint fehérek, feketék, hosszú hajúak, tinnedzserek, fiatalok, öregek stb., megvan a lehetősége a hamis általánosításnak, mely hibás következtetésekhez vezet. Esetünkben, minden nemzedék keretén belül vannak ún. „tipológiai csoportok”, társadalmi típusok: liberális, tekintélyelvű személyiségek, dogmatikus és nyílt gondolkodású, konzervatív és rebellis típusok stb. Minden korosztályban vannak ügyeskedők, pozíciójukat saját kicsinyes érdekük szolgálatába állítók, a köz ügyét elhanyagolók, élőködők, a szocializmus építését lassító bürokraták.

Magam nem tudnék körülhatárolni egyetlen olyan szférát sem, amelyben a nemzedéki hovatartozás különösen döntő jelentőségű lenne.

2. Éppen bonyolultságánál fogva az a társadalmi mechanizmus, mely által az éretlen egyének a társadalom öntudatos tagjává válnak, és a pontos mód (szokás), ahogyan a társadalom minden tagja (nemzedéke) átadja a társadalmi örökséget az utódoknak, egy olyan terület, mely egyaránt érdekel mindenkit, de különösen a szociológiát és a pszichológiát. Sokan megkísérelték magyarázatát adni azoknak a személyiségi hasonlóságoknak és különbözőségeknek, amelyek ugyanazon csoporthoz tartozó emberek között léteznek. Minden ezzel kapcsolatos elmélet és megfigyelt viselkedési modell azonban még vita tárgya. De kulcsot szolgáltat a személyiség — és ezáltal a csoport — megértéséhez általában, és azoknak a társadalmi erőknek az elemzéséhez, amelyek az egyének különböző személyiségeit formálják.

Napjainkban a fiatalabb nemzedéket számos sajátos probléma is jellemzi még. Gyakoribbá váltak például a korai házasságok, így a fiatalok szülőktől való függetlenségének korszaka meghosszabbodott. Igaz ugyan, hogy a társadalom határozza meg a nagykorúságot, a függetlenség, a házasság határát, férfiak és nők törvényes jogait, a politikai és társadalmi felelősséget, de az a mód, ahogy az emberek találkoznak, házasodnak és élnek, különböző a múlttól. A választási lehetőség kitérült: teljesen eltűnőben van az endogámia, mely a párválasztást bizonyos csoportra korlátozza. De megszűntek vagy megszűnőben vannak más, a választást korlátozó vallási, nevelési és egyéb tiltó befolyások is. A „tanultsági fok” fontosabbnak mutatkozik ma a párválasztásban, mint a társadalmi eredet, ami arra vall, hogy a kultúra csökkenti a társadalmi távolságokat. Mindez következménye pártunk politikájának, amely állandó hangsúlyt fektet az ifjúság erkölcsi-politikai nevelésére, az oktatás és a gyakorlat egységének elmélyítésére.

A vagyonöröklés lehetőségének megszűnése ma arra ösztönzi a szülőket, hogy gyermekeiknek „diplomát” adjanak. Így a gyermekek — szemben a múlttal, amikor az örökös átvette elődje társadalmi pozícióját, felelősségét s ezzel együtt fel-fogásrendszerét is — eltávolodnak szüleiktől, új, eltérő státust és szerepet vesznek fel.

Az előbbieknél látszólag ellentmond egy másik jellemző jelenség, és pedig az, hogy sok fiatal továbbra is a szüleivel lakik, de a kötelékek, melyek

szülőket, gyermekeket a függetlenség szakaszában is még összetartják, nem anyyira érzelmi, mint inkább gazdaságiak: a szülők továbbra is eltartják felnőtt gyermekeiket, akik nem hajlandók a termelésben elhelyezkedni. Ennek fordítottja ritkább!

Az összes évjáratok egyes rétegeire jellemző fő negatív változást így szemléltethetném plasztikusan: nagyapám, amikor gyermek voltam, egyetlen kiesett árpaszemet visszatett tarisznyájába azzal, hogy „Ezt hazavisszük!...” Ma nem teszi vissza ő sem, és öcsém sem. Ha valaki azt gondolná, hogy ez csak a parasztság egyes rétegeinek tudatára jellemző, az nézze rendszeresen a tv-ben a „Reflektor“-t.

Úgy látszik, a szocialista embertípus tömeges elterjedésére még várni kell.

3. A nemzedéki csoportképződés nemcsak lehetőség, hanem valóság. Az említett biológiai és társadalmi ismérvek meghatároznak egy-egy csoportot — esetünkben nemzedéket —, hiszen az egyéni viselkedés egyszerűsége és szórtsága ellenére is valamely csoport tagjainak jellemzőségeiben, viselkedésében (adott esetben politikai magatartásában) homogenizáló tendenciát fedezhetünk fel — legáltalában a többséget illetően. Minden csoportnak megvan a maga kialakult szubkultúrája, normája.

A nemzedéki probléma végső fokon egyének között, időben lejátszódó társadalmi kölcsönhatás, amelynek során az érdekek állandóan módosulnak, és a kapcsolatok változnak.

4. Egy nemzedéknyi időn belül valóban négy csoport különböztethető meg. Csupán az elnevezéseket kifogásolnám.

6. Állandóan olyan érzésem van!

7. Ugyanazzal az érzelmi intenzitással nem.

8. Nem volt tanítóm! Tanítványomnak szeretném tudni mindazokat, akik nem hajlamosak a romlásra.

10. Van.

Orbán János

1. Mit tegyünk ma? Mi lesz holnap? Mi van és mi lesz nemzedékünkkel, nemzetiségünkkel, az emberrel? Ahogyan ezekre a kérdésekre válaszolunk, talán ez határoz meg bizonyos (nem merev!) nemzedéki szférát.

2. Minden korban az a nemzedék jelenti a haladást, amely helyesen reagál a történelmi valóságra. A helyes „válasz” nem éveink számától függ, hanem halhatatlanságunktól. Marx vagy Picasso sohasem öregszenek meg.

3. Nemzedéki csoportképződésre ma nagyon kevés a lehetőség; ami van, az nem lépi túl a baráti közösségek keretét.

4. A legfiatalabbak csoportja az őszinte, éber, intellektuálisan „ellenzéki” gondolkodás legüdébb hajtása. Nonkonformizmusa tiszta.

5. Még nem valósult meg a szabad, autonóm ember eszménye.

6. Volt.

7. A különböző korok kérdéseire adott „helyes válasz” mindig „elő-” és „után-élhető”.

8. Mindenkit tanítómesteremnek tekintek, aki okosan és hasznosan tudott a népéért élni. Mindenkit tanítványomnak szeretnék, aki nem így gondolkodik.

10. Az előbbi kérdésekre adott válaszaim mind a sajátosságok jegyében fogalmazódtak.

Parászka Miklós

Úgy érzem, kissé nehéz feladat részletesen és minden kijelentést megindokoltan válaszolni az ankét tíz kérdésére; néhány sorban semmi esetre sem oldható meg. A nemzedékek viszonyának korunkra jellemző kérdései engem is foglalkoztatnak, és készülő ifjúságpszichológiai írásomban igyekszem rendszeresen kifejteni ide vonatkozó ismereteimet és véleményeimet. Itt és most az ankét első négy kérdésével kapcsolatban kívánok néhány gondolatot felvázolni; az utóbbi hat kérdés nem annyira a tárgyra, mint az avval kapcsolatos személyes élményekre és benyomásokra vonatkozik, ezért nem foglalkozom velük. Tehát:

1. A nemzedéki hovatartozás *nem* döntő jellegű a *közéletben*. Nem szükséges *döntő* jellegűnek kikiáltanunk ahhoz, hogy *fontosságát* elismerjük. A marxizmus régen állítja, de nemigen akad manapság olyan — önmagát és tudományát komolyan vevő — nem marxista szociológus sem, aki tagadná, hogy a döntő jellegű társadalmi tagozódások nem nemzedéki tagozódások, hogy a döntő jellegű társadalmi harcok, mozgalmak nem nemzedéki harcok és mozgalmak. Az elmúlt évtized ifjúsági mozgalmai a tőkés világban ismét csak ezt bizonyították: nincs nemzedéki tagozódás szerint kialakuló alapvető, hosszú távon cselekvőképes társadalmi erő. Az ifjú nemzedékhez való tartozás igencsak mulandó. A forradalmakat sohasem nemzedékek, mindig osztályok, rétegek, tömegek csinálják, és az ellenforradalmi vagy a konzervatív erő sem egy nemzedék — az „öregék” nemzedéke —, hanem egy osztály vagy annak rétegei. Köz hely, hogy minden nemzedék társadalmilag heterogén, ami nem zárja ki azt, hogy sajátos, nemzedéki jegyei minden társadalmi hovatartozás mellett általánosan érvényesüljenek. Nincs a közéletnek olyan területe, amely valamely nemzedék kizárólagos színtere lenne, amelyen ne fonódnának össze a különböző nemzedékek tevékenységei.

A magánélet területén viszont, például a szerelem, házasság, barátság viszonyaiban, a nemzedéki hovatartozás valóban döntő jelentőségű — legalábbis a legtöbb esetben az.

2. Nemzedéki problémák, nemzedékek közötti ellentétek valóban mindig voltak. Ezek általános alapja a különböző nemzedékhez tartozó egyének eltérő pszichofiziológiai jegyeiben keresendő. A fiatalok gondolkodásmódja, tapasztalatanyaga, életvitele mindig különbözött és mindig különbözni is fog az öregektől. Erre a pszichofiziológiai alapra épülnek azután a társadalmi okok: a társadalom nagy szerkezeti változásainak korában mindig kiéleződnek a nemzedéki ellentétek, és pedig minél mélyebb változásokról van szó, annál inkább, mert az idősebb nemzedékeket természetszerűleg több szál fűzi az elavult, megszűntetendő vagy átalakítandó viszonyokhoz, intézményekhez, mint a fiatal nemzedék, amely *még nem helyezkedett el* ezekben a viszonyokban és intézményekben. Korunkban ehhez még a társadalmi változások sosem tapasztalt módon gyorsuló ritmusa, az életmód szakadatlan változásai, a mában egyre pregnánsabban jelentkező holnap problémái járulnak. Ezek a kérdések már *nem* lélektani, hanem szociológiai, illetve olyan objektív társadalmi kérdések, amelyek nem az egyéni fejlődés egyformán ismétlődő szakaszaiból, hanem a társadalmi helyzet mai vonásaiból adódnak, de amelyeknek nem megkerülhető társadalmilelektani következményeik is vannak.

3. Nézetem szerint a nemzedéki csoportképződés az előbbiekből következően *nem* csupán *lehetőség*, de realitás, szükségszerű realitás a mai világban.

4. A szóban forgó koncepció, úgy hiszem, lényegében racionális, némi megszorításokkal:

A „nemzedéknyi idő” kifejezést valami megfelelőbbel kellene helyettesíteni. Lényegében egy adott társadalmon belüli, azonos időpontban jelenlévő több nemzedékről van szó.

A c) és d) csoport tulajdonképpen egy és ugyanazon nemzedéket jelöli. A „túlélőkkel” és „hatalmon lévőkkel” szemben az „ellenzékiek” éppen azok, akik „a váltásra készülnek”, tehát a fiatalok nemzedéke, a társadalmilag *még nem* integráltak, azok, akik még nem vesznek részt a munkamegosztásban, az alapvető intézményeken még kívül állók nemzedéke. A fiatalok nemzedéke nem egyenlő a gyermekek nemzedékével, ez utóbbit nyugodtan kihagyhatjuk a felsorolásból, mert nem játszik közéleti szerepet. Ha az „ellenzékiet” nem a fiatalok, a váltásra készülő nemzedékével azonosítjuk, hanem külön csoportként kezeljük, akkor megint összekeverünk két dolgot; az antagonisztikus társadalomban ugyanis az ellenzékiség (lásd az első kérdésre adott választ) *nem* csupán és *nem* is elsősorban nemzedéki hovatartozás kérdése.

Roth Endre

Középiszkolás diák számára ilyen szinten *nem* szabad megfogalmazni a kérdéseket. Amikor az ember tesztel, mindig az átlagra gondoljon, az átlagos színvonalra. Tehát ilyen egyetemi szintű kérdésre biztos, hogy nagyon kevesen válaszolnak. Nekem is háromszor, négyszer el kellett olvasnom a kérdéseket, sőt

segítséghez is kellett folyamodnom, mégis maradt olyan kérdés, amelyre nem tudok válaszolni. Bocsánatot kérek ezért a bírálatért...

1. A közösségi életnek nagyon kevés olyan szférája van, ahol a nemzedéki hovatartozás döntő jelentőségű. Így a családban a gyermek növekedésével párhuzamosan ez a kérdés veszít jelentőségéből. Nem lehet döntő jelentősége az iskolában sem, itt ugyanis mint munkatársak és tanuló-felek állunk szemben (a tanárnak is van mit tanulnia még, s a diáknak még több). Ugyanez a helyzet bármelyik munkahelyen.

A nemzedéki hovatartozás viszont határozottan számít egy beat-koncerten vagy a rádió bömböltetésekor. Persze sok függ attól, hogy az idősebb nemzedék képviselője mennyire halad a korrallal, és meg tudja-e szeretni a modern zenét. A nemzedéki konfliktus döntő kérdéssé válik, ha a modern zenét és felfogást elítélő idősebbekkel állunk szemben.

2. Nemzedéki probléma volt, van és lesz. A nemzedéki problémák látszatra esetleg könnyen megoldódnak, de gyökerük: az alapvető problémák megmaradnak. Mint ahogy a kutya és a macska is nehezen férnek össze, a fiatalok és öregek között is mindig lesz „összezőrdülés”. A fiatal az újat akarja és pártolja, még akkor is, ha annak lényegét nem érti meg, az idősebb generáció pedig a régit. Minél kevésbé konzervatív valaki, annál inkább helyesli, annál jobban bele tud illeszkedni az új életformába (egyeseke utoléri a divatot, másokat a divat ér utol).

3. Ha egy család egy másik családot látogat meg, rögtön megjelenik a „nemzedéki csoportképződés”. A fiatalok az egyik szobába, az idősebbek a másikba húzódnak. Sokszor gondolkoztam azon, hogy a két generáció miért nem tud együtt szórakozni? Azért, mert „a fiataloké a világ”? De az idősebbek miért mondanak le a megváltozott „világról”? Vagy talán a „hatalmon lévő” illetlenségnek tartják azt, hogy fiatalosan szórakozzanak?

4. Elég nehéz és kockázatos egy „legfiatalabbnak” válaszolni erre a kérdésre. Ma már nem lehet megmondani, hogy milyen kortól tartozik valaki az idősebb nemzedékhez. Ez tökéletesen tőle függ. Tehát ezeket a csoportokat ma már nem lehet ilyen élesen körülhatárolni. Talán két szélsőséges csoport körvonalazódik mégis: a „túlélőké” (75–85 évesek) és a legfiatalabbaké (tizenévesek).

5. Erre a kérdésre nem tudok válaszolni, lévén hogy a „váltásra készülöket” képviselem. Hogy mi fog teljesülni abból, amit nemzedékem elvár, arról 30 év múlva mernék beszámolni.

6. Egy tündézszernek mindig van ilyen érzése.

7. Ez az egyéntől függ. Mégis könnyebb átélni szüleink lelki világát, mint „előélni” gyermekeinkét. (Átélni egy belső ént annyit jelent, mint megérteni valakit.)

8. Inkább példaképemnek, mint tanítómesteremnek tartom egyik tanáromat (nem szabad neki elárulni!). Azon még nem gondolkoztam, hogy tanítványomnak kit szeretnék.

9. Nehéz kérdés. Elsősorban azt a nemzedéket, amely illegalitásban az életét kockáztatta a szocializmusért. Másodsorban azt a nemzedéket, amely beleszületett, majd belenőtt a szocializmusba. S végül a mi nemzedékünket, amelynek mindezt folytatnia kell. (Lehet, hogy ez a válasz egészen téves.)

10. A nemzetiségi problémákat, ha adódnak, meg kell oldani.

Suba Edit

1. Hol döntő a nemzedéki kérdés? Azt hiszem, a *hatalom* szférája az, ahol ez igen fontos. A fiataloknak várniuk kell.

2. A rendi társadalmakban valójában nincs is nemzedéki probléma: az inas inas, a mester mester, a lovag lovag, mindenki vár sorára. A modern ipari társadalmakban ez megszűnt, a fiatalság is érték lett — a régi Kínában például csak az öreg ember várhatott el tiszteletet. Ma a nemzedéki konfliktusok általában társadalmi csoportok érdekkonfliktusait reprezentálják, sőt világnézeti kollíziók is nemzedéki ütközésként jelentkeznek. A történelemben volt néhány nagy generációs csata, például Németországban Hölderlin, Schelling, Schlegel, Novalis, Jacobi, Hegel nemzedéke *ebből* a szempontból is roppant harcias volt — de ki emlékszik rájuk mint nemzedékre? ...

3. Igen jó véleményem van róla.

4. Túlélők, hatalmon levők, ellenzékiek, a „váltás” — nem tudom megítélni, de eléggé plauzibilisnak látszik.

5. Érintkezésbe kellene lépnem a válasz megadása céljából nemzedékem több tagjával. — Különbösen úgy tudom, hogy néhányan nem vártunk semmi különöset.

6. Vicces kérdés.

7. „Utánélés”, „előélés”: mindkettő lehetséges, egyik sem különösebben kellemes.

8. Évekig rohangáltam tanítómesterek után, de hol nem voltak, hol meg gyorsabban szaladtak, mint én, s csak a nyomukban felszálló porfelhővel találkoztam. Mindig vágytam arra, hogy tanítsanak, mert mindig szerettem volna tanulni. Kielégítetlen tekintélytisztuletem most megbosszulja magát. Természetesen mégis tanultam mesterektől, de sajnos, mind halottak. Szeretném, ha lennének tanítványaim (eredetileg tanárnak készültem) — de még nem tudom, hogy mit tanítanék nekik. Szeretnék egyszer egy kétéves Platón-kollégiumot tartani valakinek — különös tekintettel a kései művekre.

9. Huszonhatot.

10. Igen.

Tamás Gáspár Miklós

2. A nemzedékek mivolta és létezése, illetve szerepe nem jelentett mindig problémát. A nemzedékek mint társadalmi jelenség együtt fejlődtek az idővel. A XIX. század hozza magával az első nemzedéki problémákat. A nemzedékváltás stafétájának ideje lerövidül, és a közeledő új hullám már új ideálokat, új élet-felfogást, új lelkivilágot hoz a régi partokra. A nemzedékek közötti hasonlóságokról éppen ezért csak mint általános jellemvonásokról lehet beszélni. A megváltó tudatával veti magát az új generáció az élet forrágába; az új világ, amelyet megálmodott, szebb, jobb, emberibb, mint az előző; éppen ezért minden nemzedék egy kis forradalom.

Napjainkban a nemzedékek gyorsan váltják egymást. Az újabb nemzedékekre az eszme- és termésgazdagság jellemző. Építeniük, alkotniuk kell.

Legújabb nemzedékeinkre, többek között, az is jellemző — gondolok itt a kommunista nemzedékekre —, hogy céljuk jól meghatározott, és eszméik éteri magasságokban keresendők. Új nemzedék, új világnézet, új öntudat. A kommunista nemzedékek előtt nehezebb feladatok állanak. Az általános jellemvonás itt sem más, azonban két új feladat áll előttük: az eddig elérteket és az eddig kiharcolt sikereket már nem ledönteni vagy megsemmisíteni kell: egy, az eddiginél nagyobb és szebb világot kell ráhúzni a megelőzőre. Ezenkívül a nemzedékek most átfogóbb jellegűek; egy-egy mai nemzedékbe bekapcsolódik, vagy be kellene hogy kapcsolódjék minden fiatal, mert a nemzedéki kérdés most már a kommunisták társadalmi és emberi feladatává válik.

3. A nemzedéki csoportképződés lehetősége megvolt és meg is van. A szűkebb, elszigetelt nemzedékek azonban megszűnőben vannak. A csoportok lassan milliós családokká alakulnak. Mint a fejlődés egyik alapfeltétele, a nemzedékképződés, az új megjelenése és harca feltétlenül fontos. A lehetőség megvan, de ha nem volna meg, akkor meg kellene teremteni.

4. Szerintem az ellenzék a túlélőkkel azonos. A többi kategória megvan.

5. Nemzedékem — 1956-ban születtem — még nem érett meg: forr. Úgy érzem, ez a mostani nemzedék különleges helyzetben van. Robbanásszerűen fog jelentkezni, és a reá váró feladatokat meg tudja és meg fogja valósítani. Egyvalami azért mégis teljesült: várnak reánk, figyelnek minket. A világ kíváncsi és kételkedő, és ennek mi örülünk.

7. Nem. Úgy érzem, „előélhető” a következő nemzedék belső világa. Tudják mit? Kérdezzenek meg huszonegy év múlva.

8. Az élet. Tanítóim: Hemingway, Gide és Casanova. És egy barna kislány. Az eljövendő generációt szeretném tanítványomnak tudni.

9. Akik 1945 és 1960 között voltak húszévesek, akik 1960 és 1968 között, és a mai tizen- és huszonevésesek.

10. Van. Az elmúlt nemzedék nem tudta teljes mértékben megoldani feladatait. A mostani jó úton halad, és megteremti a körülményeket, hogy a következő nemzedék megoldhassa a megmaradt problémákat, valamint új célkitűzéseit megvalósíthassa.

Ulrich István

PABLO PICASSO: 1. AZ ÖREG GITÁROS (1903)

2. PARASZTASSZONY LÉTRÁN (1933)